

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ»**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΑΛΗ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΗΛΙΑΣ ΒΑΣΙΟΣ

ΠΑΤΡΑ-ΜΑΡΤΙΟΣ 2019

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο θρησκευτικός τουρισμός έχει διεθνή διάδοση με ιδιαίτερες παραλλαγές στον τρόπο που εκλαμβάνουν οι τουρίστες την έννοια του, ανάλογα με την χώρα προέλευσης και την κουλτούρα τους. Συγκεκριμένα θα μπορούσε να αναφερθεί ότι αποτελεί ένα παρακλάδι του πολιτιστικού τουρισμού. Έτσι, ο θρησκευτικός τουρισμός αναπτύσσει τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα ανάλογα με τον τρόπο άσκησής του. Υπάρχουν χώρες στις οποίες οι άνθρωποι είναι βαθιά θρησκευόμενοι και μεταβαίνουν σε τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος προκειμένου να αποδείξουν την πίστη και την αφοσίωσή τους. Αντίθετα, οι πολιτισμοί με «χαλαρές» θρησκευτικές πεποιθήσεις, εκλαμβάνουν τα ταξίδια αυτά ως έναν τρόπο εναλλακτικής διασκέδασης και παρουσιάζουν όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των απλών τουριστών.

Από τις επιλογές των τουριστών προκύπτει και το είδος του τουρισμού που επιθυμούν καθώς και το νόημα που προσδίδουν σε αυτές τις επισκέψεις. Έτσι, υπάρχουν μέρη στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό όπου οι τουρίστες επισκέπτονται αποκλειστικά για να βιώσουν τη θρησκευτική εμπειρία του ταξιδιού τους, αλλά και μέρη που επιλέγουν για διασκέδαση και παράλληλα για να εξερευνούν το θρησκευτικό και το πολιτιστικό κομμάτι.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η θρησκεία έχει να κάνει με την έκφραση της πίστης του ανθρώπου σε μια ανώτερη δύναμη. Οι πιστοί επισκέπτονται ιερά μέρη με σκοπό να προσευχηθούν, να ζητήσουν βοήθεια και να ευχαριστήσουν τον Θεό. Αναμφίβολα όμως αποτελεί και κύριο στοιχείο του πολιτισμού για μια περιοχή και καταλαμβάνει κεντρικό σημείο στη ζωή των ανθρώπων από την αρχαιότητα ως και σήμερα. Η ελληνική κοινωνία χαρακτηρίζεται για την θρησκευτικότητα και τη βαθιά πίστη στο Θεό. Χιλιάδες βυζαντινές εκκλησίες και μοναστήρια είναι μερικά από τα στοιχεία που προκαλούν δέος στους επισκέπτες. Η σύνδεση με την κουλτούρα του τόπου παρακινεί τους τουρίστες να επισκεφτούν τα ιερά αξιοθέατα. Τα θρησκευτικά μνημεία ελκύουν κάθε χρόνο το ενδιαφέρον χιλιάδων τουριστών να τα επισκεφτούν. Πέρα από αυτά όμως ο θρησκευτικός τουρισμός υπάγεται και στην κατηγορία του εναλλακτικού τουρισμού. Διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις και προοπτικές για να συνεισφέρει στην ανάπτυξη πολλών περιοχών της Ελλάδας, καθώς η οικονομία με τον θρησκευτικό τουρισμό συνδέονται άμεσα. Πιο συγκεκριμένα με την αναφορά στην πολη της Πάτρας και στα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα όσον αφορά τον θρησκευτικό τουρισμό, μπορούμε να διακρίνουμε ότι είναι μία από τις πόλεις της Ελλάδας με προοπτικές εξέλιξης και ανάπτυξης.

SUMMARY

Religion has to do with the expression of man's faith in a higher power. The faithful people visit holy places in order to pray, to ask for help and to please God. Is undoubtedly a major element of the culture of a country and is a central point in the lives of people since ancient times till today. The Greek society is characterized by religiosity, the deep faith to God. Thousands of Byzantine churches and monasteries are same of the elements that cause visitors to go. The connection with the culture of the place encourages tourists to visit the holy sites. The pictures and the other religious monuments attract every year the interest of thousands tourists. Apart from these, religious tourism belongs to the category of alternative tourism. It has all the conditions prospects to contribute in the development of many regions of Greece, as the economy with the religious tourism is directly connected. More specifically with the reference in Patra and its features for the religious tourism, we can see that is one of the Greek cities with prospects of development.

Λέξεις κλειδιά: θρησκευτικός τουρισμός, οικονομία, ανάπτυξη

Key words: religious tourism, economy, development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	7
1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	7
1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	8
1.3 Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΟΡΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΙΟΝ	16
4.1 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	16
4.2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	17
4.3 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ..	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	20
5.1 ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΧΑΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	21
6.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ.....	21
6.2 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ.....	22
6.3 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ	23
6.4 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΧΑΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ.....	24
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	27
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	41

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία αναλύεται ο θρησκευτικός τουρισμός ως έννοια που αξιοποιεί το θρησκευτικό στοιχείο του χώρου ως πολιτιστική κληρονομιά, για να αναπτύξει και να εξελίξει τον τουρισμό μιας περιοχής. Σε ένα θεωρητικό επίπεδο, η μετακίνηση που ως σκοπό έχει την αναζήτηση του θείου, αποτελεί μια ψυχολογική ατομική ανάγκη ανεξάρτητα από τη φυλή, την εθνικότητα, την ηλικία, ή ακόμα και την ίδια τη θρησκεία. Όπως είναι φυσικό, η μετακίνηση προς τους τόπους αυτούς επιφέρει και μια σειρά από πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες στους διάφορους προσκυνηματικούς θρησκευτικούς προορισμούς, ενώ βοηθάει στη δημιουργία ροών σε περιοχές που ως σήμερα δεν θεωρούνταν τουριστικοί προορισμοί. Ιστορικά από τα αρχαία χρόνια μέχρι και σήμερα οι ιεροί ναοί αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν τόπο συνάντησης για τους πιστούς που προσέρχονται για να επικοινωνήσουν με το θείο, είτε αυτοί είναι μαναστήρια, είτε εκκλησίες, είτε μνημεία. Έτσι, μπορούμε να συμπεριλάβουμε τον θρησκευτικό τουρισμό στη μία από τις παλαιότερες μορφές τουρισμού που συνδέεται με συγκεκριμένες συνήθως ημερολογιακές εορτές. Είναι συνδεδεμένη με μια συγκεκριμένη περίοδο λατρείας, μιας και στην Ελλάδα έχουμε δημοφιλείς περιόδους για θρησκευτικό τουρισμό, λόγω των γιορτών των Αγίων σε διάφορους τόπους και των μεγάλων γιορτών της θρησκείας. Το προσκύνημα άλλωστε αποτελεί έναν ουσιαστικό τρόπο επικοινωνίας του ανθρώπου με μια ανώτερη δύναμη και γι' αυτό το λόγο υπάρχουν οι επισκέπτες που θα ταξιδέψουν για να εξερευνήσουν έναν ιερό τόπο, υπάρχουν εκείνοι που το ταξίδι τους θα έχει καθαρά ηθική σημασία και εκείνοι που θα κάνουν ένα μακρύ ταξίδι αποκλειστικά για θρησκευτικούς λόγους.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής λοιπόν γίνεται μια γενική αναφορά στον θρησκευτικό τουρισμό και πιο συγκεκριμένα αναλύεται η έννοια του θρησκευτικού τουρισμού. Αναφέρουμε δηλαδή την ανάγκη των ανθρώπων να γνωρίσουν στο μέγιστο βαθμό όσες περισσότερες πληροφορίες για την πίστη τους στο θείο, να επισκεφτούν θρησκευτικά μνημεία, να γνωρίσουν από κοντά τα χαρακτηριστικά του κάθε τόπου όσον αφορά τη θρησκεία αλλά και γενικά τον πολιτισμό, τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις της κάθε περιοχής. Επιπλέον βλέπουμε την ιστορία του θρησκευτικού τουρισμού μέχρι σήμερα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται τα κίνητρα που φέρουν σαν αποτέλεσμα τον θρησκευτικό τουρισμό. Τι ωθεί τους ανθρώπους στο να επισκεφτούν τα διάφορα μέρη και ποιός είναι ο σκοπός τους όταν επιλέγουν να επισκεφτούν ένα συγκεκριμένο τόπο, είτε είναι τουρίστες που έχουν ταξιδέψει από μακριά για να γνωρίσουν από κοντά αυτά που τους ενδιαφέρουν και το ταξίδι τους έχει καθαρά θρησκευτική σημασία, είτε είναι επισκέπτες που απλά θέλουν να εξερευνήσουν την περιοχή.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα δούμε τον θρησκευτικό τουρισμό που χωρίζεται σε τρεις συγκεκριμένες κατηγορίες και θα αναλύσουμε την κάθε μία από αυτές.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γνωρίζουμε τα χαρακτηριστικά του θρησκευτικού τουρισμού ως τουριστικό προϊόν, αλλά και την επίδρασή του στην ανάπτυξη. Ο θρησκευτικός τουρισμός εκτός από τον προσκυνηματικό του χαρακτήρα συνδέεται πάρα πολύ στενά και με τον πολιτιστικό κομμάτι μιας περιοχής, που αυτό με τη σειρά του έχει επίδραση και στην ανάπτυξή της. Ακόμα θα αναφερθούμε πιο συγκεκριμένα στον θρησκευτικό τουρισμό στην

Ελλάδα. Η Ελλάδα είναι μια χώρα που χαρακτηρίζεται για τα θρησκευτικά της μνημεία, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής της κληρονομιάς. Επιπλέον, αναλύεται η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην ελληνική οικονομία. Στο πόσο πολύ βοηθάει να αναπτυχθούν τα όμορφα νησιά της αλλά και οι διάφορες περιοχές, καθώς όπως είπαμε και παραπάνω η οικονομία με τον θρησκευτικό τουρισμό είναι αλληλένδετα στοιχεία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο συναντάμε την ζήτηση του θρησκευτικού τουρισμού, τη σημασία που έχει το τι προσφέρει ο κάθε τόπος για να προσελκύσει τους τουρίστες να τον επισκεφτούν και τη σημασία που έχει το τι ανάγκες έχουν και οι ίδιοι οι επισκέπτες καθώς και κάποιους τρόπους προώθησής του.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην Αχαϊκή πρωτεύουσα, ως προς την σύνδεσή της με τον θρησκευτικό τουρισμό και τις προοπτικές εξέλιξης που έχει σαν πόλη από αυτόν. Σ αυτό το κεφάλαιο γνωρίζουμε την Πάτρα ως προς την τοποθεσία της, για να καταλάβουμε πόσο σημαντική είναι για την ανάπτυξή της η γεωγραφική της θέση. Πληροφορούμαστε για τα θρησκευτικά μνημεία που έχει η περιοχή, αλλά και για τον έναν από τους κυριότερους λόγους προσέλκυσης των τουριστών που δεν είναι άλλος από τον Ιερό Ναό του Αγίου Ανδρέα που είναι και ο Πολιούχος της πόλης. Τέλος, διακρίνουμε με βάση τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά που έχει η πόλη αυτή και με την κατάλληλη βοήθεια από τους αρμόδιους, τις δυνατότητές της για ανάπτυξη και εξέλιξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η θρησκεία είναι ένα πολύ ιδιαίτερο κομμάτι στην ανθρώπινη ζωή. Είναι παράγοντας που έχει μεγάλη σημασία στη συμπεριφορά των ανθρώπων και επηρεάζει άμεσα τον τρόπο ζωής τους. Θρησκεία είναι το κομμάτι που εκδηλώνεται μέσα στη σκέψη, στα συναισθήματα και στις πράξεις σχετικά με τις ανωτέρω δυνάμεις προσωπικών ή απρόσωπων. Η θρησκεία εκδηλώνεται μέσα από τις πράξεις του πιστού. Έτσι ακολουθεί κάποιες διαδικασίες-πράξεις οι οποίες φανερώνουν την πίστη του καθενός στο δόγμα που πιστεύει. Κάποιες από αυτές είναι η προσευχή, η συμμετοχή σε τελετές, η νηστεία, η συμβίωση σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζει η ίδια. Τα άτομα είτε μόνα τους είτε οργανωμένα σε ομάδες μετακινούνται για να εξερευνήσουν τόπους θρησκευτικής λατρείας, να προσκυνήσουν, να προσευχηθούν, να μάθουν σχετικές πληροφορίες με ό,τι τους ενδιαφέρει, να εκπληρώσουν κάποιο τάμα που ίσως να έχουν σε κάποιον άγιο. Αυτό λοιπόν δημιουργεί αυτόματα τον θρησκευτικό τουρισμό. Τα ταξίδια στους προορισμούς αυτούς μπορούν να πραγματοποιηθούν είτε εγχώρια, εκεί δηλαδή που ήδη βρίσκονται ή κατοικούν οι άνθρωποι, είτε να ξεφύγουν από τον τόπο τους και να επισκεφτούν μέρη στο εξωτερικό. Οποιοσδήποτε κ αν είναι ο προορισμός πάντως, η αφορμή για το ξεκίνημα του ταξιδιού έχει θρησκευτικό ενδιαφέρον.

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού που πηγάζει από την ανάγκη των πιστών να γνωρίσουν την μεγαλοπρέπεια της πίστης τους, να επισκεφτούν θρησκευτικά μνημεία, εκκλησίες θρησκευτικούς τάφους κτλ και να απολαύσουν θρησκευτικές εμπειρίες. Επιπλέον, αποτελεί την ανάγκη των ατόμων να επισκεφτούν έναν ιερό τόπο, όπου μπορούν παράλληλα να γνωρίσουν και άλλα μνημεία και πολιτιστικές παραδόσεις. Έτσι δεν πρέπει να κριθεί με αυστηρό θεολογικό κριτήριο, διότι αυξημένο κρίνεται το ενδιαφέρον και από ομάδες ατόμων που δεν ανήκουν σε κάποια θρησκευτική ομάδα. Τα άτομα ταξιδεύουν για να εκπληρώσουν τις λατρευτικές πεποιθήσεις τους παρόλ' αυτά δεν πρέπει να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο της επίσκεψης από άλλες ομάδες τουριστών που συνδυάζουν το ταξίδι τους παράλληλα με άλλες τουριστικές δραστηριότητες. Άλλωστε οι ιεροί τόποι και οι θρησκευτικές γιορτές αποτελούσαν πάντα πόλο έλξης από ομάδες ατόμων με γενικά ενδιαφέροντα, όπως η εμπειρία και η γνώση νέων πολιτισμών και παραδόσεων.

Υπάρχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά: α) το ταξίδι β) η προσωρινή παραμονή σε έναν τόπο εκτός της κατοικίας. Βασικός σκοπός αυτού του ταξιδιού είναι η δημιουργία ενδιαφερόντων σε προσωπικό επίπεδο, στο περιβάλλον όπου διαμένει ο τουρίστας, τουλάχιστον για μια περιορισμένη χρονική περίοδο. Στην επιλογή του θρησκευτικού τουρισμού εκείνος ο οποίος συμμετέχει, παρακινείται είτε εν μέρει είτε ολικά από θρησκευτικούς λόγους. Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορούμε να πούμε ότι εντάσσει στην μορφή του και τον πολιτιστικό τουρισμό, επειδή ο τουρίστας περιηγείται εκκλησίες, μοναστήρια, ναούς, ξωκλήσια κτλ, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής-παραδοσιακής κληρονομιάς μιας χώρας.

Μπορούμε να πούμε ότι οι διαφορές ανάμεσα στον θρησκευτικό τουρισμό και στις διάφορες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού δεν είναι ευδιάκριτες. Αυτό συμβαίνει διότι ο θρησκευτικός τουρισμός έχει στοιχείο των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και ο εναλλακτικός τουρισμός έχει αντίστοιχα στοιχεία του θρησκευτικού τουρισμού. Άρα υπάρχει ένας συνδυασμός και μια άμεση σύνδεση μεταξύ τους. Αυτό το καταλαβαίνουμε από τα κίνητρα και τον σκοπό που μπορεί να έχει ένα ταξίδι. Έτσι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί

να περιλαμβάνει τον συνδυασμό πολιτιστικών αναζητήσεων, την γνωριμία με τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις της περιοχής καθώς και τον οικονομικό ή πολιτικό τουρισμό. Τα ταξίδια για προσκύνημα συνδέονται λοιπόν με άλλους τύπους τουρισμού, απλά κάποιες φορές υπερτερεί το θρησκευτικό στοιχείο στο ταξίδι και άλλες φορές οι τουρίστες συνδυάζουν όλα τα παραπάνω στοιχεία του τουρισμού μαζί.

Το προσκύνημα πάντα αποτελούσε κίνητρο διοργάνωσης τουριστικών ή αυτοτελών εκδρομών και προσέλκυε άτομα διαφόρων εθνικοτήτων. Η ελκυστικότητα των ταξιδιών οφειλόταν κυρίως είτε στην θρησκευτική είτε στην ιστορική αξία των μνημείων, ενώ γεγονότα από το παρελθόν με θρησκευτικό νόημα που έλαβαν χώρα σε διάφορους τόπους, έγιναν η αφορμή για την αύξηση του τουρισμού στα μέρη αυτά. Ο σύγχρονος τουρισμός λοιπόν, οφείλει πολλά στην θρησκευτική παράδοση. Οι περισσότερες περιοχές με θρησκευτικά μνημεία ή γιορτές, έχουν αποβάλλει τον χαρακτήρα που σχετίζεται με το προσκύνημα σε μια προσπάθεια να προσελκύσουν τουρίστες ανεξαρτήτως θρησκεύματος και να μεταβάλλουν το ενδιαφέρον από θρησκευτικό σε πολιτιστικό. Έχει παρατηρηθεί πως η θρησκεία δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως μια πηγή ενδιαφέροντος μόνο για τον κλειστό κύκλο των πιστών της, αλλά ως στοιχείο πολιτισμού που προσελκύει το ενδιαφέρον λόγω της ιστορικής αξίας.

Παρατηρείται λοιπόν μια μεταβολή της έννοιας του θρησκευτικού τουρισμού και μια ταύτιση με τον πολιτιστικό τουρισμό. Αν και από παλιότερα ο θρησκευτικός τουρισμός ήταν διφυής, ωστόσο σε κάποιες περιοχές κυριαρχούσε το θεολογικό στοιχείο. Σήμερα οι περισσότεροι ταξιδιώτες έχουν εντάξει τις διακοπές τους σε πόλεις με θρησκευτικό ενδιαφέρον και δεν διστάζουν να τις επισκεφθούν σε κάθε ευκαιρία ιδιαίτερα όταν οι περιοχές αυτές έχουν να προσφέρουν και άλλα τουριστικά αξιοθέατα. Αξιοσημείωτο είναι πως το θρησκευτικό κίνητρο εμφανίζεται λιγότερο σημαντικό στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ στις αναπτυσσόμενες ή στις αρχαίες κοινωνίες εξακολουθεί να έχει την πρωτοκαθεδρία.

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ο άνθρωπος ως θρησκευτικό ον, είναι από την φύση του άρρηκτα συνδεδεμένος με τον θεό και τη λατρεία. Αυτό εξυπηρετεί βαθύτερες ανάγκες ενώ γαληνεύει και ανακουφίζει την ψυχή των πιστών σε κάθε δύσκολη στιγμή στη ζωή τους. Η πίστη προσδιορίζει το άτομο από τη γέννηση του και το κατατάσσει σε μια ομάδα με κοινά πιστεύω, ήθη και έθιμα. Οι θρησκείες έκαναν την εμφάνιση τους σχεδόν ταυτόχρονα με την ανθρώπινη παρουσία στη γη, ενώ δεν υπάρχει λαός που να μην έχει κάποιο είδος θρησκείας ή λατρείας προς κάποιο ανώτερο ον. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των θρησκειών είναι η ικανότητά τους να ενώνουν τους πιστούς.

Ο άνθρωπος προσπαθώντας να προσεγγίσει το θείο καταφεύγει στο προσκύνημα. Ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησης οι πιστοί ξεκινούν το ταξίδι τους προς την λύτρωση. Το προσκύνημα αποτελεί έναν από τους κυριότερους τρόπους έκφρασης της πίστης και αφοσίωσης, ενώ ο πιστός προσέρχεται στους ιερούς τόπους ταπεινά και απαλλαγμένος από κάθε σκέψη που τον απομακρύνει από τον δρόμο προς το θείο. Μέσα από το ταξίδι ο προσκυνητής εκφράζει την πίστη του και επιζητά την επίλυση και απαλλαγή των προβλημάτων του, ελπίζοντας πως οι προσευχές του θα εισακουσθούν. Είναι ένα ταξίδι τόσο εξωτερικό, διότι έχει να κάνει με το ιερό μέρος, όσο και εσωτερικό διότι έχει να κάνει με την πνευματική προσέγγιση του θείου.

Από την αρχαιότητα λοιπόν καθώς και σ όλη τη διάρκεια της ιστορίας, η θρησκεία και κατ' επέκταση το προσκύνημα, αποτελούσε την αιτία μετακίνησης των πιστών και τη δημιουργία τουριστικού πνεύματος προς τους άγιους τόπους. Ένα παράδειγμα είναι οι Έλληνες οι οποίοι ως πιστοί στο δωδεκάθεο μετέβαιναν στους Δελφούς και επιζητούσαν χρησμούς από το μαντείο του Απόλλωνα. Κοινό γνώρισμα όλων των θρησκειών της ανθρώπινης ιστορίας ήταν η παρότρυνση των πιστών προς αναζήτηση της θεότητας μέσω του προσκυνήματος.

Στην αρχαιότητα οι πιστοί προσέρχονταν στο ταξίδι προς τη λύτρωση με ευλάβεια και πειθαρχία στερούμενοι ακόμα και τα βασικά σε μια ένδειξη σεβασμού και έκφρασης της πίστης προς το θείο. Το προσκύνημα αποτελούσε μια λυτρωτική πράξη ικανή να απαλλάξει τους πιστούς από τα ανθρώπινα αμαρτήματά τους. Συγκεκριμένα οι χριστιανοί είχαν ως στόχο και ένδειξη λατρείας τη μετάβαση στους Αγίους τόπους. Στο ταξίδι αυτό έπρεπε να υπομείνουν όλες τις δυσκολίες στερούμενοι ακόμα και τα βασικά αγαθά όπως η τροφή και το νερό.

Σήμερα έχουν αλλάξει ριζικά τα δεδομένα των μετακινήσεων των πιστών και οι συνθήκες υπό τις οποίες γίνονται τα ταξίδια. Υπάρχει μια μετατόπιση του στόχου θέτοντας το προσκύνημα στις περισσότερες περιπτώσεις σε δευτερεύοντα ρόλο, ενώ έχει δοθεί μεγαλύτερη σημασία στο ταξίδι καθαυτό. Έτσι ο θρησκευτικός τουρισμός έχει πλέον τη μορφή του τουρισμού κατά τον οποίο οι συμμετέχοντες μετακινούνται κατά κάποιο τρόπο για θρησκευτικούς λόγους και σπανίως αυτό αποτελεί το πρωταρχικό τους κίνητρο. Επίσης επικρατεί η άποψη πως ο θρησκευτικός τουρισμός είναι υποκατηγορία του πολιτιστικού και οι προσκυνητές αφιερώνουν επιπλέον χρόνο για τις επισκέψεις τους σε τουριστικά αξιοθέατα και εμπορικούς σταθμούς. Έτσι ανάμεσα στον τουρίστα και στον προσκυνητή βρίσκεται και μια άλλη κατηγορία του θρησκευτικού τουρίστα. Αυτή η τελευταία κατηγορία ταξιδεύει για θρησκευτικούς λόγους αλλά δεν απαλλάσσεται από τις ανθρώπινες συνθήκες και ανέσεις ούτε αντιμετωπίζει τις κακουχίες του παρελθόντος. Αντίθετα περιβάλλεται από άλλους συνταξιδιώτες και ξεναγούς και απολαμβάνει το ταξίδι του με όλες τις ανέσεις όπως ξενοδοχεία, συγκεντρώσεις για γεύματα και διασκέδαση, αγορές σε εμπορικά καταστήματα, χάνοντας έτσι τον πραγματικό πνευματικό στόχο.

Το ταξίδι διατηρεί τυπικά την ονομασία προσκύνημα, διότι ο προσκυνητής έχει μετατραπεί πλέον σε τουρίστα. Ο τρόπος που επιλέγει να κάνει το ταξίδι του με τις ανέσεις του, οι φωτογραφίες και οι κάμερες που συνοδεύουν κάθε τουρίστα, η εμπορευματοποίηση των ιερών αντικειμένων αφαιρούν το στοιχείο το πνευματικό και το περιορίζουν σε τουριστικό στοιχείο.

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι χριστιανοί είναι ανεκτικοί σε σχέση με την ιδέα του θρησκευτικού τουρισμού ως μέσω διασκέδασης, κινούμενοι από οικονομικά κίνητρα, όμως από την αντίθετη πλευρά υπάρχουν θρησκείες που καταδικάζουν τέτοιες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, στο Ισλάμ το προσκύνημα σε ιερούς τόπους εξακολουθεί να είναι καθήκον του πιστού ο οποίος πρέπει να προσέρχεται με ευλάβεια ενώ επικρατεί μονάχα το πνευματικό στοιχείο.

1.3 Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΟΡΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο όρος του τουρισμού γενικά έκανε την εμφάνισή του για πρώτη φορά στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και αναπτυσσόταν μαζί με την πορεία και την εξέλιξη του ανθρώπου και της κοινωνίας στην οποία ζούσε. Η λέξη τουρίστας χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1800 στο Ηνωμένο Βασίλειο εκεί όπου οι Άγγλοι ευγενείς έκαναν τον γύρω της Γαλλίας (Grand

tour). Στη συνέχεια το 1811 έκανε την εμφάνισή της η λέξη tourism για να εξηγήσει στον κόσμο ότι οι άνθρωποι ταξιδεύουν για λόγους καλοπέρασης και διασκέδασης. Στην πορεία εμφανίστηκαν κ άλλοι πολλοί ορισμοί για τον όρο του τουρισμού, όπως το ότι τουρίστας είναι αυτός που επισκέπτεται τους διάφορους τόπους, οι οποίοι είναι μακριά από το περιβάλλον που έχει συνηθίσει και διαμένει πάνω από ένα 24ωρό. Ο τουρισμός λοιπόν είναι το ταξίδι των ατόμων μακριά από τον τόπο μόνιμης διαμονής τους, αλλά και όλο αυτό το πρόγραμμα που ακολουθούν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στις διάφορες περιοχές που έχουν επιλέξει να πάνε και να μείνουν πάνω από 24 ώρες.

Με την κοινωνιολογική σημασία ο όρος του τουρισμού συμπεριλαμβάνει την μετακίνηση των τουριστών και την ικανοποίηση των αναγκών τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, κάτι που χαρακτηρίζει όλες τις ελεύθερες κοινωνίες. Άρα ο τουρισμός είναι ένα στοιχείο της κοινωνικής ελευθερίας. Από την άλλη μεριά με την πολιτισμική σημασία, συμπεριλαμβάνει την γνωριμία άλλων πολιτισμών. Σ αυτή την περίπτωση ο τουρίστας επισκέπτεται μια περιοχή για να γνωρίσει από κοντά τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της και να ενημερωθεί για αυτά είτε είναι κοντά στην δικιά του κουλτούρα είτε ανήκει σε εντελώς διαφορετική.

Η ανάπτυξη του φαινομένου του τουρισμού με την γενική έννοια υπήρχε από τα παλαιότερα αρχαία χρόνια, συνεχίζει να υπάρχει μέχρι και σήμερα και θα συνεχίσει να υπάρχει για πολλά χρόνια στο μέλλον. Είναι μία από τις βασικότερες δυνάμεις σε μια κοινωνία καθώς επηρεάζει την οικονομία και την ανάπτυξή της, προσφέρει θέσεις εργασίας, αναδεικνύει νέες επιχειρήσεις και βοηθάει στην ανάπτυξη των υποδομών. Γενικά είναι ένα αυτοδύναμο φαινόμενο το οποίο παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη και εμφανίζεται και χωρίζεται σε διάφορες κατηγορίες. Κάποιες από αυτές είναι:

- Κοινωνικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Αθλητικός τουρισμός
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Αστικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
- Τουρισμός κινήτρων
- Ορεινός τουρισμός
- Τουρισμός φύσης
- Τουρισμός εκθέσεων
- Αγροτουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας
- Τουρισμός αναψυχής
- Οικολογικός τουρισμός
- Περιηγητικός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Ιαματικός τουρισμός

Οι κατηγορίες αυτές μας δείχνουν την μεγάλη ποικιλία που υπάρχει στον τουρισμό. Ο τουρισμός έχει στοιχεία κοινωνικά και πολιτισμικά και δίνεται περισσότερη σημασία στο ταξίδι για κάποιο σκοπό. Ο τουρίστας συνεχίζει την καθημερινή του ζωή και εξερευνά με

βάση τις ανάγκες του τους διάφορος τόπους προτίμησης και το ταξίδι του διαμορφώνεται με βάση αυτές. Η εμφάνιση και η ανάπτυξη των κατηγοριών στον τουρισμό ενισχύει την αύξηση των ταξιδιών κυρίως αυτών που είναι για λίγες μέρες, καθώς και τον κοινωνικό ρόλο του τουρισμού. Έτσι από τα κλασσικά ταξίδια τα οποία αποτελούν ένα κοινωνικό γεγονός στη ζωή των ανθρώπων, περνάμε στις διάφορες κατηγορίες ταξιδιών που η κάθε μία έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και διευρύνουν τον τουρισμό στο κομμάτι της επικοινωνίας, του πολιτισμού και της κοινωνίας, αλλάζοντάς τον σε κοινωνική δραστηριότητα μεγάλης σημασίας για την καθημερινότητα των ανθρώπων. Η επίσκεψη σε κάποιον τόπο για κάποιο λόγο ανάλογα με τις προτιμήσεις του επισκέπτη μπορεί να είναι παραπάνω από μία κατά τη διάρκεια του χρόνου, αν και με μικρότερη διάρκεια απ'ότι τα συνηθισμένα ταξίδια των διακοπών.

Η κατηγοριοποίηση αυτή των ταξιδιών αυξάνει τις επιλογές που μπορούν να έχουν οι επισκέπτες και δημιουργεί νέα πρότυπα ταξιδιών όπως:

- Πάρα πολλά ταξίδια σε διαφορετικούς προορισμούς κάθε φορά ή με ζήτηση διαφορετικών ειδών τουρισμού κατά τη διάρκεια του χρόνου
- Ταξίδι στο οποίο αντιστοιχούν διαφορετικοί τύποι τουρισμού ή διαφορετικοί προορισμοί
- Ειδικά διαμορφωμένα ταξίδια που ανταποκρίνονται στα ειδικά κίνητρα των τουριστών, δηλαδή στον σκοπό για τον οποίο κάνουν το ταξίδι τους (κατηγορίες τουρισμού που αναφέραμε παραπάνω πχ για επαγγελματικούς λόγους κτλ)

Οι διάφορες μορφές του τουρισμού οι οποίες κάνουν την εμφάνισή τους σε όλη τη διάρκεια του χρόνου και πιο συγκεκριμένα κυρίως κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, εμφανίζουν την άφιξη μιας νέας περιόδου τουριστικής ανάπτυξης στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας αλλά και της Ευρώπης. Η ανάπτυξη των διάφορων τύπων τουρισμού είναι στις πρώτες βλέψεις της ελληνικής τουριστικής πολιτικής. Στην εργασία αυτή ασχολούμαστε με μία από τις κατηγορίες αυτές που δεν είναι άλλη από την κατηγορία του θρησκευτικού τουρισμού. Μια κατηγορία που είναι πάρα πολύ σημαντική σε ολόκληρο τον κόσμο, στην χώρα μας κυρίως, αλλά και πιο συγκεκριμένα στην πόλη της Πάτρας.

<http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2008/TserotaGeorgia/attached-document/tserota.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα πρώτα ταξίδια στην αρχαιότητα πέρα από αυτά με εμπορικούς σκοπούς, είχαν σαν κίνητρο την επίσκεψη σε χώρους ιερούς κατά την συνείδηση του ατόμου (μοναστήρια, ιεροί τάφοι αγίων), όπου μπορούσαν να έρθουν σε επαφή με το θείο στοιχείο. Τα κίνητρα των τουριστών σήμερα που επιλέγουν να επισκεφτούν τα θρησκευτικά μνημεία και τους ιερείς τόπους δεν έχουν αλλάξει ιδιαίτερα, καθώς είτε αφορούν την άσκηση θρησκευτικών υποχρεώσεων ή συνηθειών σύμφωνα με το πώς νιώθουν, είτε είναι κίνητρα επίσκεψης θρησκευτικών μνημείων, ναών σαν δραστηριότητα πολιτιστικού τουρισμού. Συχνά, ένα ταξίδι μπορεί να έχει διάφορα κίνητρα και περισσότερους από έναν σκοπούς. Για παράδειγμα ο οικονομικός ή πολιτικός τουρισμός, συχνά περιλαμβάνει συνδυασμό διακοπών ή πολιτιστικών αναζητήσεων. Αυτός ο συνδυασμός κινήτρων γίνεται εμφανής στο θρησκευτικό τουρισμό από τη μία πλευρά και στον μαζικό, πολιτιστικό, οικονομικό και

πολιτικό τουρισμό από την άλλη. Στα κίνητρα θα μπορούσαμε να εντάξουμε και τις επισκέψεις σε τόπους σε περιόδους θρησκευτικών εορτών. Η ημερολογιακή σύμπτωση των εορτών σε διάφορες χώρες και οι θρησκευτικές τελετουργίες που εξελίσσονται εκείνες τις μέρες είναι η αφορμή για να επισκεφτεί κάποιος έναν τόπο και να θαυμάσει από κοντά τις εκδηλώσεις και να γιορτάσει.

Τα άτομα που ταξιδεύουν για να επισκεφτούν θρησκευτικά μνημεία είναι κυρίως προσκυνητές στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο και επισκέπτονται την περιοχή που επιθυμούν αποκλειστικά για την εκπλήρωση των λατρευτικών τους πεποιθήσεων. Παρόλο αυτά δεν πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο της επίσκεψης από άλλες ομάδες τουριστών που συνδυάζουν το ταξίδι τους παράλληλα με άλλες τουριστικές δραστηριότητες. Άλλωστε οι ιεροί τόποι και οι θρησκευτικές γιορτές αποτελούσαν πάντοτε πόλο έλξης από ομάδες ατόμων με γενικά ενδιαφέροντα. Τα άτομα αυτά επιθυμούν να γνωρίσουν από κοντά τα ήθη και τα έθιμα μιας περιοχής, τις παραδόσεις, την ιστορία του τόπου όσον αφορά την θρησκεία αλλά και την πολιτιστική ιστορία του. Θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε στα κίνητρα δηλαδή, την πίστη που ωθεί τον άνθρωπο στην περιέργεια για γνώση των τόπων όπου έλαβαν χώρα μεγάλα περιστατικά θρησκευτικής ιστορίας. Η ανάγκη για απομάκρυνση από τα αστικά κέντρα και η ευκαιρία για γνώση του διαφορετικού είναι και αυτό η αιτία που ο άνθρωπος παίρνει την απόφαση και μετακινείται σε διάφορους τόπους. Τέλος, η επίσκεψη σε τόπους οικογενειακής καταγωγής οδηγεί στην εξερεύνηση και στην επίσκεψη σε μέρη που συνδέονται με τον θρησκευτικό τουρισμό.

Η αύξηση του τουριστικού ενδιαφέροντος για περιοχές με ιδιαίτερο θρησκευτικό και πολιτιστικό πλούτο μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της συνάντησης των πολιτισμών μέσω της παγκοσμιοποίησης καθώς και της ανάπτυξης των αισθημάτων της ισότητας και της ελευθερίας. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει στην ραγδαία αύξηση του τουρισμού σε περιοχές με ιδιαίτερα αναπτυγμένο τον πολιτιστικό πλούτο, ενώ να ερημώσει άλλες που δεν έχουν φροντίσει για τη σωστή διατήρηση και προώθησή τους.

Οι θρησκευτικοί χώροι που επισκέπτονται οι τουρίστες μπορούν να εξεταστούν σε τρεις κατηγορίες:

- Σ αυτή την κατηγορία ανήκουν οι ιεροί τόποι που επισκέπτονται οι τουρίστες με θρησκευτικά κίνητρα τους οποίους με βάση τα χαρακτηριστικά τους μπορούμε να τους χωρίσουμε:
  - Χώροι που είναι αποκλειστικά για προσκύνημα και για «καθαρούς» επισκέπτες και δεν μπορούν να τους επισκεφτούν όλοι όπως είναι για παράδειγμα το Άγιο Όρος.
  - Χώροι που έχουν μεγάλη θρησκευτική αξία και έχουν σημαδέψει την ιστορία της θρησκείας, της τέχνης αλλά και της αρχιτεκτονικής όπως είναι για παράδειγμα η Μονή της Αγίας Λαύρας στα Καλάβρυτα
  - Θρησκευτικοί χώροι που επισκέπτονται οι τουρίστες για προσκύνημα συγκεκριμένες μέρες το χρόνο καθώς τότε γίνονται διάφορες εκδηλώσεις λόγω γιορτής των εκκλησιών που υπάρχουν εκεί. Οι πιο γνωστές εκδηλώσεις είναι τον δεκαπενταύγουστο που γιορτάζουν διάφορα ξωκλήσια στη χώρα μας με τις πιο γνωστές εκδηλώσεις και πανηγύρια στο νησί της Ικαρίας.
  - Θρησκευτικοί χώροι που συνδυάζουν το θρησκευτικό στοιχείο με το πολιτιστικό και το ιστορικό και οι επισκέπτες έρχονται σε επαφή με όλα αυτά τα στοιχεία μαζί.

Υπάρχουν και θρησκευτικοί χώροι τους οποίους τους επισκέπτονται οι τουρίστες χωρίς να έχουν κάποιο ιδιαίτερο πολιτιστικό, αρχιτεκτονικό ή ιστορικό στοιχείο και δεν είναι «διάσημοι» από τις τοπικές εκδηλώσεις και πολυδιαφημισμένοι. Οι περισσότεροι άνθρωποι που επισκέπτονται αυτές τις περιοχές είναι είτε από τις γύρω κοντινές περιοχές, είτε είναι οργανωμένες ομάδες ατόμων που έχουν προγραμματίσει να τις επισκεφτούν καθαρά για προσκύνημα. Οι θρησκευτικοί αυτοί χώροι δεν προσελκύουν τους κλασικούς τουρίστες που όλοι γνωρίζουμε, διότι δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον ως προς την ιστορία και τον πολιτισμό για τα οποία θέλουν να ενημερωθούν. Επίσης οι περιοχές αυτές δεν είναι τουριστικές με καταλύματα και μονάδες εστίασης.

- Σ αυτή την κατηγορία ανήκουν οι περιοχές ως πόλος έλξης τουριστών. Δηλαδή είναι όλες οι περιοχές που ενδιαφέρουν πολύ τους τουρίστες καθώς συνδέονται με το πολιτιστικό και ιστορικό κομμάτι της περιοχής ανεξάρτητα από τα δικά τους πιστεύω. Είναι όλα αυτά τα μνημεία που δεν αποτελούν μόνο πόλο έλξης για προσκύνημα αλλά και για περιήγηση και θαυμασμό της αρχιτεκτονικής των ψηφιδωτών και των τοιχογραφιών. Σκοπός της επίσκεψης είναι η πνευματική καλλιέργεια του τουρίστα. Οι τόποι αυτοί είναι μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ένα παράδειγμα είναι ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Πολλές φορές σε πολλά θρησκευτικά μνημεία ένα από τα κίνητρα της επίσκεψής τους είναι και το μέρος στο οποίο μπορεί να έχει χτιστεί όπως είναι η Μονή Μεγάλου Σπηλαίου στα Καλάβρυτα η οποία είναι χτισμένη στο άνοιγμα ενός μεγάλου βράχου. Επιπλέον σ αυτή την κατηγορία μπορούμε να εντάξουμε και μνημεία που είναι στενά συνδεδεμένα με την φύση. Ένα τρανταχτό παράδειγμα γι αυτή την περίπτωση είναι τα Μετέωρα. Αυτό συμβαίνει διότι είναι ένα σύμπλεγμα από τεράστιους βράχους στις κορυφές των οποίων είναι χτισμένα μοναστήρια και αποτελούν το δεύτερο μοναστικό συγκρότημα στην Ελλάδα μετά το Άγιο Όρος. Από το 1988 περιλαμβάνονται στο κατάλογο των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.
- Στην τρίτη και τελευταία κατηγορία ανήκουν οι περιοχές στις οποίες πραγματοποιούνται συγκεκριμένες μέρες του χρόνου θρησκευτικές εκδηλώσεις και τοπικά πανηγύρια λόγω γιορτής των αγίων της περιοχής. Οι εκδηλώσεις αυτές προσελκύουν κάθε χρόνο τους επισκέπτες που θέλουν να ζήσουν από κοντά τις παραδόσεις κάθε τόπου, τα ήθη, τα έθιμα, την παραδοσιακή μουσική, τα παραδοσιακά φαγητά. Ο τουρισμός αυτός εμφανίζεται συγκεκριμένες μέρες του χρόνου, τις μέρες της γιορτής. Έτσι οι τουρίστες εκτός από τον θρησκευτικό σκοπό που έχει η επίσκεψή τους, συμμετέχουν και στις τοπικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται εκείνες τις μέρες. Ένα παράδειγμα τέτοιων ημερών είναι τον δεκαπενταύγουστο κατά τη διάρκεια του οποίου στα περισσότερα ελληνικά νησιά πραγματοποιούνται πανηγύρια λόγω του εορτασμού της Παναγίας. Ένα ακόμα παράδειγμα είναι τα έθιμα που τηρούνται σε κάθε περιοχή της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας.

Ο θρησκευτικός τουρισμός έχοντας άμεση επαφή και σύνδεση με τον πολιτισμό μπορεί να χωριστεί με βάση τα στοιχεία αυτά σε διάφορες κατηγορίες από τις οποίες φαίνεται η σύνδεση όπως:

- Τα κτίσματα τα οποία διατηρούν τον θρησκευτικό τους στοιχείο αλλά ταυτόχρονα είναι μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα περισσότερα από αυτά τα μνημεία ανήκουν στα θρησκευτικά μνημεία της UNESCO.
- Τα κτίσματα που είναι ανενεργά, που δεν διατηρούν την θρησκευτική τους λειτουργία. Τα κτίσματα αυτά λειτουργούν κυρίως ως χώροι επίσκεψης των

τουριστών στους οποίους οι επισκέπτες θαυμάζουν από κοντά τους ναούς και τα χαρακτηριστικά τους, αλλά λειτουργούν σαν ένα είδος «μουσείου» γιατί δεν πραγματοποιούνται λειτουργίες. Εκεί απλά ο επισκέπτης πάει για να δει και όχι για να παρακολουθήσει κάποια λειτουργία.

- Τα θρησκευτικά μνημεία που είναι μέρος ενός φυσικού τόπου όπως είναι το παράδειγμα με τα Μετέωρα που δώσαμε παραπάνω. Σ αυτή την περίπτωση δεν είναι ξεκάθαρο τι μπορεί να εντυπωσιάσει περισσότερο τον επισκέπτη, το φυσικό τοπίο ή το θρησκευτικό μνημείο που βρίσκεται εκεί.
- Οι θρησκευτικοί χώροι οι οποίοι αποτελούν μέρη για έρευνα. Σ αυτούς τους χώρους υπάρχουν βιβλιοθήκες στις οποίες μπορεί ο επισκέπτης αλλά και ένας ερευνητής να βρει πληροφορίες και παλιά έγγραφα και να πληροφορηθεί για ότι επιθυμεί.
- Μουσεία τα οποία διαθέτουν εκθέματα από διάφορα εκκλησιαστικά αντικείμενα, πίνακες και ιερά κειμήλια.
- Εκθεσιακοί χώροι τους οποίους πολλές φορές συναντάμε μέσα στα μοναστήρια και στους ναούς. Εκεί υπάρχουν διάφορα αντικείμενα εκκλησιαστικού χαρακτήρα και διάφορα κειμήλια τα οποία τα αγοράζουν οι επισκέπτες εάν επιθυμούν.
- Τα θρησκευτικά σύμβολα τα οποία δημιουργεί ο άνθρωπος για να δείξει την πίστη του προς το θείο. Αυτά μπορεί να είναι διάφορα μεγάλα έργα όπως για παράδειγμα το σύμβολο του σταυρού που έχει δημιουργήσει ο άνθρωπος σε πολύ μεγάλο μέγεθος στην περιοχή του Αιγίου πάνω στο βουνό και είναι εύκολο να το διακρίνουμε από την εθνική οδό, ο οποίος το βράδυ φωτίζεται και αποτελεί μια πολύ όμορφη εικόνα για την περιοχή.
- Διάφορες περιοχές στις οποίες έχουν περάσει ή έχουν ζήσει και έχουν δράσει διάφορα ονόματα αποστόλων ή ευαγγελιστών όπως για παράδειγμα είναι το νησί της Πάτμου που είχε εξοριστεί σύμφωνα με την παράδοση ο ευαγγελιστής Ιωάννης όπου έγραψε την Αποκάλυψη.
- Οι εκδηλώσεις θρησκευτικού ενδιαφέροντος όπως τα πανηγύρια, οι γιορτές των εκκλησιών. Οι εκδηλώσεις αυτές πραγματοποιούνται κάθε χρόνο σε διάφορες περιοχές σ' όλη την Ελλάδα σε συγκεκριμένες ημερομηνίες, καθώς τότε είναι που γιορτάζει η τοπική εκκλησία της κάθε περιοχής.
- Οι θρησκευτική πορεία που έχει ακολουθήσει κάποιο θρησκευτικό πρόσωπο και η ανάγκη του ανθρώπου να την ακολουθήσει κ ο ίδιος για να ζήσει έντονα τα γεγονότα του τότε και να μπει στο κλίμα σαν να ήταν κ ο ίδιος παρόν στα γεγονότα.

Τα κίνητρα πάντως του θρησκευτικού τουρισμού συμπεριλαμβάνουν τον συνδυασμό του πολιτιστικού και του θρησκευτικού ενδιαφέροντος του επισκέπτη. Ο επισκέπτης δηλαδή ενδιαφέρεται να προσκυνήσει τον ιερό χώρο, αλλά και να απολαύσει τη φύση και τις δραστηριότητες που προσφέρει η περιοχή και να γνωρίσει τα ήθη και τα έθιμά της.

<https://magazine.trivago.gr/246-odigos-thriskeftikos-tourismos-mnimeia-mones-monastiria-ekklisies-ellada/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο θρησκευτικός τουρισμός έχοντας ως κριτήριο το κίνητρο που τον οδηγεί στο να είναι ενεργός, μπορεί να διακριθεί σε τρεις κατηγορίες:

Α) ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ, σκοπός του τουρίστα είναι μόνο το προσκύνημα στον συγκεκριμένο τόπο που επισκέπτεται χωρίς να δίνει μεγάλη σημασία στα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία της περιοχής όπου βρίσκεται. Ουσιαστικά επικρατεί ως κίνητρο μόνο το θρησκευτικό συναίσθημα και ο επισκέπτης δεν επηρεάζεται από τίποτα άλλο. Τα ταξίδια αυτά πραγματοποιούνται κυρίως σε περιοχές που η θρησκεία συνδέεται πολύ στενά με τον τόπο και ίσως να είναι και γνωστοί οι προορισμοί αυτοί, μόνο και μόνο από την θρησκευτική ιστορία που υπάρχει.

Β) ΕΙΔΙΚΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ, είναι ο τουρισμός που περιλαμβάνει το προσκύνημα, όμως ο σκοπός του είναι ένα συγκεκριμένο γεγονός, δηλαδή μια εκδήλωση. Η εκδήλωση αυτή μπορεί να είναι τέλεση γάμου, βάπτισης, εκπλήρωσης τάματος ή ακόμα και η συμμετοχή στις εκδηλώσεις για τον εορτασμό στη μνήμη Αγίων (θρησκευτικές γιορτές, πανηγύρια, εορτασμός μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων που σε συγκεκριμένες περιοχές γίνεται με ξεχωριστό τρόπο και οι πιστοί συρρέουν με μεγάλο ενδιαφέρον).

Γ) ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ, είναι ο τουρισμός που μπορεί να μην έχει ως κύρια τα θρησκευτικά κίνητρα. Τουρίστες που δείχνουν την προσοχή τους σ' αυτόν είναι εκείνοι που παρουσιάζουν την πολιτιστική αξία ενός θρησκευτικού μνημείου (ιστορικά στοιχεία, αρχιτεκτονική, αγιογραφία). Πολύ συχνά παρατηρείται πως ο τουρίστας που επιλέγει αυτού του είδους το ταξίδι, δεν ανήκει στην ίδια θρησκεία που λατρεύεται στον συγκεκριμένο τόπο ή μνημείο που επισκέπτεται. Επιθυμεί όμως να γνωρίσει την κουλτούρα και τη φιλοσοφία της θρησκείας και να ενημερωθεί σχετικά με την ιστορία από την ποία προέρχεται.

Έτσι μπορούμε πολύ εύκολα να διακρίνουμε την άμεση σύνδεση της θρησκείας με τον πολιτισμό και την ανάπτυξή του. Θα μπορούσαμε εύκολα να πούμε ότι κάθε θρησκευτικό μνημείο που υπάρχει σε κάθε περιοχή, δείχνει και κάποιες πληροφορίες όσον αφορά την φιλοσοφία και την κουλτούρα της περιοχής αλλά και του ίδιου του λαού. Γι' αυτό λοιπόν οι άνθρωποι πραγματοποιούν θρησκευτικά ταξίδια για να πραγματοποιήσουν την ανάγκη τους να έρθουν σε επαφή με τα θεία, αλλά και για να εκπαιδευτούν και επιμορφωθούν για τα θέματα αυτά.

Τέλος, θα μπορούσαμε να χωρίσουμε τους επισκέπτες σε τρεις κατηγορίες με βάση το είδος επίσκεψης σε ιερούς χώρους αλλά και άλλους τόπους προορισμού.

- ΟΙ ΚΑΘΑΡΟΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΕΣ στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο και επισκέπτονται μια περιοχή της επιθυμίας τους καθαρά για την επίσκεψη στον θρησκευτικό χώρο.
- ΟΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ που συνδυάζουν την επίσκεψη τους σε θρησκευτικούς χώρους αλλά συμπεριλαμβάνουν και την επίσκεψη κ άλλων τόπων και περιοχών.
- ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ που αφιερώνουν το χρόνο της επίσκεψής τους σε διάφορες περιοχές χωρίς να έχει θρησκευτικό χαρακτήρα κ απλά άμα τύχει μπορεί να αφιερώσουν και λίγο χρόνο στο να επισκεφτούν κάποιον ιερό τόπο.

http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/b_mavridou.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

Ο θρησκευτικός τουρισμός έχει χαρακτηριστεί πάρα πολλές φορές ως παρακλάδι του πολιτιστικού τουρισμού. Παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά των τουριστικών προϊόντων όπως η αύξηση ή η αντίστοιχη μείωση της ζήτησης, η εποχικότητα της ζήτησης, τα αυξημένα κέρδη κτλ. Το σημαντικότερο από τα χαρακτηριστικά είναι η ανάπτυξη που επιφέρει στους τουριστικούς προορισμούς, στην οικονομία και σε ότι ακολουθεί.

4.1 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός δρα άμεσα στην οικονομία και στην ανάπτυξη των τουριστικών προορισμών. Ο θρησκευτικός τουρίστας, αφού επισκεφτεί τα μέρη μιας περιοχής που έχουν να κάνουν με αυτού του είδους τουρισμό, επανέρχεται στις τυπικές συμπεριφορές του απλού τουρίστα με την έννοια ότι έχει ανάγκη να γευματίσει, να αναπαυθεί σε κάποιο κατάλυμα και να αγοράσει διάφορα τοπικά ενθύμια ή άλλα προϊόντα. Αναζητά δηλαδή τη διασκέδαση σε καταλύματα, κέντρα διασκέδασης, εστιατόρια κ.α. Με λίγα λόγια ο θρησκευτικός τουρίστας εκτός από την ικανοποίηση του θρησκευτικού συναισθήματος αποβλέπει στην ικανοποίηση καταναλωτικών αναγκών οι οποίες στην σημερινή εποχή έχουν πρωτεύοντα ρόλο.

Οι οικονομικές διαστάσεις που έχει εκλάβει το φαινόμενο αυτό, καθώς και οι δυνατότητες που προσφέρονται στον τόπο υποδοχής, έχουν απασχολήσει τον τουριστικό κλάδο και διάφορες οργανώσεις και ενώσεις όπως η UNESCO. Τα κράτη για να αναδείξουν τους τόπους τους εκμεταλλεύονται τα διάφορα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ παράλληλα με την αφορμή των θρησκευτικών εορτών οργανώνουν διάφορες εκδηλώσεις. Παρατηρείται μια σύνδεση μεταξύ θρησκείας-πολιτισμού-ιστορίας και φυσικού στοιχείου μέσω εκμετάλλευσης κάθε δυνατού πόρο, με στόχο την αύξηση του καταναλωτικού ενδιαφέροντος για τους προορισμούς αυτούς.

Ανάπτυξη επίσης παρατηρείται και στον εργασιακό τομέα εφόσον στις περιοχές αυτές με την αύξηση του τουρισμού, υπάρχει και αντίστοιχη αύξηση των επαγγελματικών ευκαιριών σε κλάδους όπως τα τουριστικά, τα ξενοδοχειακά, στις πωλήσεις, στις αεροπορικές εταιρίες, στις ακτοπλοϊκές εταιρίες, σε εστιατόρια και καφέ κτλ. Με το τεράστιο οικονομικό ενδιαφέρον που έχει επιφέρει ο θρησκευτικός τουρισμός, έχει οδηγήσει στην δημιουργία ειδικών τουριστικών γραφείων που διοργανώνουν τακτικές εκδρομές σε προορισμούς με θρησκευτικό ενδιαφέρον.

Η συνύπαρξη του τουριστικού στοιχείου με το θρησκευτικό έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση του θρησκευτικού χαρακτήρα των εκδηλώσεων καθώς και της ταπεινότητας που απαιτούσε η περίπτωση. Συχνά τα θρησκευτικά δρώμενα χάνουν τη θρησκευτική τους σημασία λόγω τουρισμού και λόγω εμπορευματοποίησης των θρησκευτικών συμβάντων. Ακόμα και όταν πραγματοποιούνται αυθεντικά, δεν προκαλούν την απαιτούμενη κατάνυξη στους τουρίστες, ούτε όμως και στον τοπικό πληθυσμό ο οποίος αποτελεί το φορέα της θρησκευτικής παράδοσης της περιοχής.

Ένα ακόμα στοιχείο που έχει μεγάλη σημασία για την οικονομική ανάπτυξη, αφορά το χρόνο παραμονής του τουρίστα στην περιοχή προορισμού. Με κριτήριο τον χρόνο της παραμονής διακρίνουμε τον βραχυπρόθεσμο θρησκευτικό τουρισμό χωρίς διανυκτέρευση και τον

μακροπρόθεσμο θρησκευτικό τουρισμού με διανυκτέρευση τουλάχιστον 1-2 ημερών. Ο βραχυπρόθεσμος θρησκευτικός τουρισμός διακρίνεται από το ταξίδι των μικρών αποστάσεων. Ο στόχος του είναι η μετάβαση σε ένα θρησκευτικό μνημείο με τοπική ή περιφερειακή σημασία για τη συμμετοχή σε θρησκευτικό εορτασμό ή μια εκδήλωση. Ο μακροπρόθεσμος θρησκευτικός τουρισμός περιλαμβάνει τις επισκέψεις σε θρησκευτικά κέντρα και την παραμονή στην περιοχή ή σε κάποιο νησί για περισσότερες από μία μέρα μέρες και είναι αυτός στον οποίο παρατηρούνται και οι περισσότερες καταναλωτικές συνήθειες.

Τέλος ο θρησκευτικός τουρισμός όπως και οι υπόλοιπες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού στηρίζονται κατά κανόνα στην πλήρη αξιοποίηση των διάφορων πόρων που μπορεί να διαθέτει μια περιοχή, το οποίο αποτελεί ένα πολύ σημαντικό τμήμα στην τουριστική αγορά. Όσο οι τουριστικοί προορισμοί διαθέτουν τους ανάλογους πόρους και υποδομές για τους επισκέπτες, βελτιώνονται και αυξάνεται ο τουρισμός και με τη σειρά της αυξάνεται η τουριστική ζήτηση για μετάβαση σε αυτές τις περιοχές.

4.2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο θρησκευτικός τουρισμός συνεχίζει να έχει ζήτηση χρόνο με το χρόνο. Η επιλογή του τόπου που επισκέπτονται οι τουρίστες σχετίζεται αρχικά με την εθνικότητα τους και με την θρησκεία στην οποία πιστεύουν. Άσχετα με αυτό όμως, υπάρχουν και επισκέπτες που τα πιστεύω τους δεν έχουν κοινά σημεία με αυτά της ελληνικής ορθοδοξίας. Παρόλ' αυτά έχουν την περιέργεια και την θέληση να δουν το διαφορετικό. Έτσι λοιπόν, στην Ελλάδα πραγματοποιούνται ταξίδια θρησκευτικού τουρισμού κυρίως από Έλληνες, Ρώσους, ορθόδοξους χριστιανούς και από οποιεσδήποτε άλλες χώρες όπου υπάρχουν ορθόδοξοι χριστιανοί ή από καθολικούς Άγγλους, Γάλλους, που επισκέπτονται μνημεία και τόπους λατρείας που αντιπροσωπεύουν το δόγμα τους. Κάποια παραδείγματα είναι το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο με τον ευαγγελιστή Ιωάννη, ο ιερός ναός της Παναγίας στην Τήνο με την εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, ο ιερός ναός του Αγίου Διονυσίου στην Ζάκυνθο και άλλοι πολλοί προορισμοί.

Η εθνική κληρονομιά αποτελείται από πάρα πολλά θρησκευτικά μνημεία τα οποία αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών κάθε χρόνο και καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Τα χωριά που στολίζονται από τις βυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί που υπάρχουν στις πόλεις, τα ξωκλήσια σε κάθε γωνιά των όμορφων νησιών της, τα μοναστήρια με την μοναστική τους πολιτεία και την ιστορία τους, οι τεράστιες αγιογραφίες στο εσωτερικό των ναών, τα ψηφιδωτά, οι τοιχογραφίες και οι αμέτρητες εικόνες κρεμασμένες σε κάθε γωνιά των θρησκευτικών ναών, μαρτυρούν την μεγάλη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή σχέση της τέχνης με την θρησκευτική λατρεία. Οι ευσεβείς περιηγητές, οι θαυμαστές της Βυζαντινής τέχνης αλλά και οι τουρίστες που αγαπούν να ερευνούν καινούργια μέρη βρίσκουν τον τρόπο να συνδέσουν την πνευματικότητα της ορθοδοξίας με τον πολιτισμό. Άλλωστε η ορθοδοξία αποτελείται από την σύνδεση και την άμεση επαφή της με την ελληνική ιστορία, αλλά και την εξέλιξη και την ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας. Μέσα από τα ταξίδια στους θρησκευτικούς προορισμούς σε κάθε γωνιά της Ελλάδας, ο προσκυνητής τουρίστας έχει τη δυνατότητα να θαυμάσει όλο το μεγαλείο της πολιτιστικής-ιστορικής κληρονομιάς της χώρας και να ενημερωθεί γι' αυτήν με κάθε λεπτομέρεια, καθώς δεν υπάρχει μέρος στη χώρα αυτή που να μην δεσπόζει κάποιο θρησκευτικό μνημείο.

Τα άπειρα μοναστήρια που αποτελούν χαρακτηριστικό της θρησκείας μας. Είναι χτισμένα σε μέρη ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς και συνήθως σε χώρους που έχουν κάποια σημασία. Υπάρχουν πολλές περιοχές στην Ελλάδα που έχουν πάρει το όνομά τους από το μοναστήρι της περιοχής. Η ύπαρξή τους δίνει μια άλλη έμφαση στον ιερό χώρο και παρουσιάζουν ένα πολύ σημαντικό ενδιαφέρον ως προς την αρχιτεκτονική, την κουλτούρα και γενικά το πολιτισμικό κομμάτι στον επισκέπτη για να συγκεντρώσει πληροφορίες γι αυτόν τον τόπο. Το κάθε μοναστήρι ξεχωριστά, αποτελεί έναν μικρόκοσμο όσον αφορά την ιστορία και την σημασία που έχει για την θρησκεία και μπορεί να γίνει η αφορμή για την άμεση επαφή του ανθρώπου με την πολιτισμική ενότητα που εκπροσωπεί και να βάλει το δικό του λιθαράκι για να γνωρίσουν οι επισκέπτες τα ήθη και τις παραδόσεις του τόπου. Η επισκέψεις στα μοναστήρια άσχετα από το πότε πραγματοποιούνται μπορεί να γίνουν για λόγους θρησκευτικού, ιστορικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος αλλά μπορεί να περάσουν και στο επίπεδο του προσκυνήματος των πιστών, της θρησκευτικής γιορτής, της εκπλήρωσης ενός τάματος και γενικά σε κάτι που έχει να κάνει αποκλειστικά με την θρησκεία και τον άνθρωπο. Έτσι κάποιος απλός επισκέπτης μπορεί να συνδυάσει την επίσκεψή του στον τόπο λατρείας για να δείξει την πίστη του και να έρθει σε επαφή με το θείο, με την γνωριμία με τον πολιτισμό και τα χαρακτηριστικά που μπορεί να έχει ο τόπος αυτός. Γι' αυτό τον λόγο τα μοναστήρια κυρίως είναι αυτά που βοηθούν τους τουρίστες να συνδυάσουν αυτά τα δύο στοιχεία, διότι ο περιβάλλον χώρος βοηθάει αρκετά με την ιερότητα και την μεταφυσική έλξη που προκαλεί. Πέρα απ' όλα αυτά όμως δεν παύουν να είναι σημεία με μεγάλη οικονομική και τουριστική σημασία.

Ένα πάρα πολύ ενδιαφέρον κομμάτι που αφορά τον θρησκευτικό τουρισμό στην Ελλάδα είναι να προσφέρουν οι καλόγεροι ή οι καλόγριες αντίστοιχα σε κάποιους ιερούς χώρους δωρεάν φαγητό και ύπνο στους επισκέπτες. Έτσι οι τουρίστες μπαίνουν σε μια διαδικασία να βιώσουν από κοντά την μοναστική ζωή και να έρθουν σε επαφή με την θρησκευτική παράδοση που έχει τις ρίζες της στα βυζαντινά χρόνια και ακόμα πιο πριν στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Ακολουθούν κανονικά από νωρίς το πρωί που ξυπνάνε μέχρι την δύση του ηλίου και μετά που κοιμούνται, το πρόγραμμα των μοναχών. Οι ιεροί τόποι δεν είναι ξενοδοχειακές μονάδες και ούτε προσφέρουν ανέσεις και πολυτέλειες, αλλά προσφέρουν την διαμονή σε φυσιολογικές συνθήκες καθώς και το φαγητό το οποίο τρώνε και οι ίδιοι οι μοναχοί. Είναι μια μοναδική εμπειρία και στην Ελλάδα υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός μοναστηριών που παρέχουν φιλοξενία στους επισκέπτες.

Τα ξωκλήσια είναι κ αυτά χαρακτηριστικό στοιχείο του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα. Στα βουνά, στις πεδιάδες, στα οροπέδια, στα νησιά, παντού, όπου και να κοιτάξουμε θα δούμε σίγουρα να ξεπροβάλλει κάποιο ξωκλήσι. Τα περισσότερα τα έχουν χτίσει οι χωρικοί για να εκφράσουν την πίστη τους στον Θεό, για να ευχαριστήσουν τον Θεό που τους βοήθησε σε κάποια δύσκολη στιγμή, όπως ακόμα πολλά είναι χτισμένα ως προς την μνήμη αγαπημένων συγγενών. Τα περισσότερα από αυτά είναι πέτρινα χτισμένα, στα νησιά έχουν αυτό το χαρακτηριστικό άσπρο και μπλε χρώμα και κάποια είναι από τον περασμένο αιώνα, ενώ άλλα υπάρχουν ακόμα περισσότερα χρόνια. Όλα είναι διακοσμημένα με αξιοθαύμαστες αιογραφίες, με ξυλόγλυπτα τέμπλα, παλιά ευαγγέλια και εικόνες ανεκτίμητης αξίας. Συνήθως λειτουργούν μόνο την ημέρα της γιορτής των αγίων ή του αγίου στον οποίο είναι αφιερωμένο, αλλά δεν παύει να είναι για τους τουρίστες μέρος για να θαυμάσουν από κοντά και να πληροφορηθούν γι αυτό, να προσκυνήσουν εφόσον είναι ανοιχτό, να παρευρεθούν εκεί για κάποιο γάμο ή βάπτιση, αλλά και να τραβήξουν φωτογραφίες μιας και το καθένα έχει την δική του ομορφιά σε συνδυασμό και με το μέρος όπου βρίσκεται.

4.3 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς και μεγάλο τμήμα της αυξημένης τουριστικής της κίνησης οφείλεται στις επισκέψεις σε θρησκευτικά μνημεία, μοναστήρια και εκκλησίες. Αποτελεί πόλο έλξης τόσο από αλλοδαπούς όσο και από εγχώριους τουρίστες και η αυξημένη ζήτηση παρουσιάζεται κυρίως τις περιόδους των εορτών των Χριστουγέννων και το Πάσχα, ενώ και τις υπόλοιπες περιόδους θα λέγαμε πως υπάρχει αυξημένη σχετικά κινητικότητα. Σημαντικότερος λόγος της αυξημένης προσέλευσης θα λέγαμε πως είναι η πολιτιστική της κληρονομιά σε θρησκευτικά κειμήλια σε όλους τους νομούς της χώρας. Τα μνημεία της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας, όπως βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, καθεδρικοί ναοί, ξωκλήσια και μοναστήρια δείχνουν ότι η διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία είναι τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Όπως σε όλο το δυτικό κόσμο, έτσι και στην Ελλάδα ο προσκυνητής αποτελεί έναν ειδικό στόχο της τουριστικής βιομηχανίας, αφού υπολογίζεται ότι μόνο οι εγχώριοι τουρίστες επισκέπτες θρησκευτικών μνημείων υπερβαίνουν τις 300.000 κάθε χρόνο.

Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην ανάπτυξη της οικονομίας στην Ελλάδα και κυρίως στην περιφέρεια είναι ιδιαίτερα σημαντική. Επισκέψεις σε θρησκευτικούς χώρους και ναούς, εκδρομές με αφορμή κάποιες μεγάλες θρησκευτικές εορτές καθώς και διάφορες εκδηλώσεις διοργανώνονται καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου από τις ενορίες, τις μητροπόλεις καθώς και τα τουριστικά γραφεία που εξειδικεύονται σε αυτόν τον τομέα. Τα θρησκευτικά μνημεία βρίσκονται διεσπαρμένα σε όλους τους νομούς της χώρας. Η μεγάλη χωρική διασπορά των θρησκευτικών μνημείων βοηθά στην ανάπτυξη του τουρισμού σε πολλά μέρη της χώρας και στα νησιά, ως περιφερειακή οικονομική δραστηριότητα και ιδιαίτερα στην οικονομική ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων και μειονεκτικών περιοχών, που μέχρι πρότινος δεν είχαν βιώσει καθόλου τουριστική ανάπτυξη.

Ο τρόπος με τον οποίο η κάθε μορφή τουρισμού συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των προορισμών βρίσκεται σε συνάρτηση και με άλλους παράγοντες. Οι κυριότεροι από τους παράγοντες αυτούς είναι, η ημερήσια δαπάνη κατανάλωσης των τουριστών, η περίοδος παραμονής των τουριστών στον προορισμό, καθώς και οι τιμές των περιφερειακών πολλαπλασιαστών της συγκεκριμένης περιοχής.

Γενική τάση αποτελεί η αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης των θρησκευτικών τουριστών κάτι που οφείλεται κυρίως στην εν μέρει μετατροπή του θρησκευτικού τουρισμού σε πολιτιστικό. Σχετικά με την περίοδο παραμονής στους τόπους προορισμού πρέπει να λεχθεί πως και εδώ παρουσιάζεται αυξητική τάση σε συνδυασμό με τις υποδομές του κάθε τόπου, την προσφορά σε μορφές διασκέδασης, καθώς και την ταυτόχρονη ύπαρξη άλλων πολιτιστικών μνημείων και τουριστικών ενδιαφερόντων. Τέλος, οι τιμές της κάθε περιοχής εξαρτώνται από τις δυνατότητές της να καλύψει από την εγχώρια παραγωγή καθώς και από το ανθρώπινο δυναμικό της όλες τις τουριστικές καταναλωτικές δαπάνες σε προϊόντα και υπηρεσίες και να περιορίσει όσο το δυνατόν την εισαγωγή τους από άλλες περιφέρειες.

Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα αποτελεί επένδυση για την ίδια καθώς μπορεί να αλλάξει ριζικά τόσο ο τομέας του τουρισμού, όσο και οι περαιτέρω τομείς που σχετίζονται με αυτόν. Η δημιουργία κινήτρων για αύξηση της επίσκεψης των τουριστών μπορεί να επιφέρει τεράστια οφέλη και να επιμηκύνει την τουριστική περίοδο, καθώς και να μονιμοποιήσει την κινητικότητα ανάλογα με τις προσφερόμενες τουριστικές και πολιτισμικές περιοχές. Για την περαιτέρω ανάπτυξη σε έναν τόπο πέρα από τη πολιτιστική κληρονομιά

χρειάζονται και οι κατάλληλες υποδομές προκειμένου να μπορέσουν να φιλοξενήσουν αυτό το τουριστικό ρεύμα μετακίνησης. Απαραίτητα λοιπόν στοιχεία κρίνονται το φυσικό περιβάλλον, το κλίμα του τόπου, η κουλτούρα των κατοίκων και η φιλοξενία καθώς και το επαρκές συγκοινωνιακό δίκτυο προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση, κάτι για το οποίο η Ελλάδα είναι παγκοσμίως γνωστή για αυτά τις τα στοιχεία-χαρακτηριστικά.

<http://ikee.lib.auth.gr/record/129163/files/GRI-2012-8620.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τουριστική ζήτηση θεωρείται η επιθυμία αγοράς τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών σε σύγκριση με την προσφορά τους σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο. Οι τουρίστες συνυπολογίζοντας το εισόδημά τους, τον ελεύθερο χρόνο τους καθώς και τα έξοδα που απαιτούνται για κάθε προορισμό αποφασίζουν ποια μέρη θα επισκεφτούν, πότε θα τα επισκεφτούν και για πόσο διάστημα. Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις των τουριστών είναι η ηλικία τους, τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του προορισμού, το επίπεδο τιμών κτλ.

Εκτός από τις επιθυμίες των τουριστών η ζήτηση εξαρτάται και από την προσφορά των τόπων προορισμού. Συγκεκριμένα ένα μέρος που μπορεί να καλύψει ταυτόχρονα τις ανάγκες διαφορετικών ομάδων τουριστών συνδυάζοντας για παράδειγμα πολιτιστικά και περιβαλλοντικά αξιοθέατα με διασκέδαση, θα έχει μεγαλύτερη ζήτηση για επίσκεψη από κάποιο άλλο που προσφέρεται αποκλειστικά για διασκέδαση ή για μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες.

Τα χαρακτηριστικά αυτά εμφανίζονται και στην ζήτηση του θρησκευτικού τουρισμού. Ο θρησκευτικός τουρισμός ως παρακλάδι του πολιτιστικού τουρισμού, δεν θα μπορούσε να απέχει από τα δεδομένα της ζήτησης. Ειδικότερα με τις θρησκευτικές αντιλήψεις που υπάρχουν παγκοσμίως καθώς και την αποδοχή της διαφορετικότητας, ο θρησκευτικός τουρισμός έχει πάψει να εξαρτάται από την πίστη και την αφοσίωση των προσκυνητών και αντιμετωπίζεται ως πολιτιστικό προϊόν. Παρατηρείται λοιπόν πως ενώ παλαιότερα τα μέρη με έντονο θρησκευτικό ενδιαφέρον και μεγάλη αφοσίωση στο θείο είχαν μεγαλύτερη ζήτηση από τουρίστες, σήμερα αυτό έχει αντιστραφεί. Έτσι τα μέρη με «χαλαρές» θρησκευτικές πεποιθήσεις τα οποία προσφέρουν παράλληλα και άλλα τουριστικά προϊόντα όπως την διασκέδαση, έχουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τους τουρίστες και τα επισκέπτονται περισσότερο.

Άλλες σημαντικές μεταβολές στη ζήτηση του θρησκευτικού τουρισμού είναι η εποχικότητα και η ηλικία των τουριστών. Στο παρελθόν, οι προορισμοί με το μεγαλύτερο θρησκευτικό ενδιαφέρον παρατηρούνταν κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εορτών και κυρίως από πιστούς μεγάλης ηλικίας. Σήμερα, με την ταυτόχρονη προσφορά και άλλων τουριστικών υπηρεσιών έχει σχεδόν μετατοπιστεί η εποχικότητα, ενώ το ηλικιακό φάσμα συμπεριλαμβάνει και τουρίστες νεαρής ηλικίας.

5.1 ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο θρησκευτικός τουρισμός συνδυάζεται με άλλες μορφές τουρισμού και η προώθησή του εξαρτάται από των συνδυασμό διάφορων δραστηριοτήτων και ποροχών που μπορεί να προσφέρει μια περιοχή. Έτσι υπάρχει ένας αριθμός παραγόντων που βοηθούν στην προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού και επομένως και στην ανάπτυξή του. Κάποιοι από αυτούς είναι:

- ❖ Ο αυξανόμενος αριθμός πρακτορείων που υπάρχουν και οργανώνουν διάφορες εκδρομές με θρησκευτικό χαρακτήρα σε πολλά μέρη.
- ❖ Η ανάγκη των ανθρώπων να ταξιδέψουν και να γνωρίσουν από κοντά την κουλτούρα της κάθε περιοχής και να επισκεφτούν τα μνημεία της.
- ❖ Οι συχνές και οικονομικές πτήσεις που πραγματοποιούνται καθημερινά στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό της χώρας οι οποίες διευκολύνουν τους τουρίστες στην μετακίνησή τους.
- ❖ Η μεγάλη σημασία που μπορεί να έχει ένας θρησκευτικός τόπος για έναν τουρίστα, ή η αξία που έχει δοθεί γενικά στην περιοχή αυτή όσον αφορά τον θρησκευτικό τουρισμό.
- ❖ Η ανάγκη των ανθρώπων να έρθουν σε επαφή με το θείο.
- ❖ Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού αλλά και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην παγκόσμια αγορά του τουρισμού.
- ❖ Ο συνδυασμός του θρησκευτικού τουρισμού με την διατήρηση των παραδόσεων μιας περιοχής
- ❖ Οι ανταγωνιστικές τιμές που υπάρχουν στα ακτοπλοϊκά και στα αεροπορικά εισιτήρια.
- ❖ Η εξέλιξη της τεχνολογίας που βοηθάει τους τουρίστες να εξερευνήσουν την περιοχή της επιθυμίας τους, να κλείσουν την διαμονή τους μέσω ίντερνετ, να βρουν τα μνημεία που θέλουν να επισκεφτούν.
- ❖ Η προσπάθεια των επιχειρηματιών να αυξηθεί η τουριστική περίοδος, από την στιγμή που γνωρίζουν ότι όσο περνάνε τα χρόνια παρατηρούν μια αύξηση του τουρισμού.
- ❖ Όλα αυτά που μπορεί να προσφέρει ένας τόπος όπως οι δραστηριότητες, η γεωγραφική του θέση, το κλίμα κτλ.
- ❖ Η παρουσία ενός διαφορετικού τουρισμού ανάμεσα στα υπόλοιπα είδη τουρισμού.

<http://oceanis.lib.puas.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3986/Πτυχιακή%20ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ%20ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.pdf?sequence=7>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΧΑΪΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ

6.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Η Πάτρα είναι η μεγαλύτερη πόλη της Πελοποννήσου και η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας σε πληθυσμό με 165.000 κατοίκους. Είναι η πρωτεύουσα του νομού Αχαΐας, της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Αποτελεί το σημαντικότερο ναυτιλιακό, συγκοινωνιακό αλλά και τουριστικό κέντρο ολόκληρης της περιοχής. Η πόλη της Πάτρας αποτελεί σημαντικό αστικό κέντρο από συγκοινωνιακή και εμπορική σκοπιά και διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια της Ελλάδας το οποίο επικοινωνεί με την Ιταλία και κατ' επέκταση με την ευρωπαϊκή δύση. Από αυτό αποπλέουν πλοία με προορισμό την Κεφαλονιά, την Ιθάκη, την

Ζάκυνθο αλλά και τα ιταλικά λιμάνια Μπάρι, Ανκόνα, Τεργέστη και Βενετία. Διαθέτει μοναδική γοητεία, ενδιαφέρουσα ρυμοτομία και πολλά αξιόλογα κτίρια νεοκλασικά, μεσοπολεμικά, βιομηχανικά κ.α. Η Πάτρα προσελκύει επισκέπτες όλο το χρόνο, κυρίως επειδή αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της χώρας αλλά και εξαιτίας σημαντικών εκδηλώσεων, όπως το καρναβάλι. Το 2006 ανακηρύχθηκε ως η «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης».

Εκτείνεται από τα δυτικά του Παναχαϊκού όρους μέχρι και τις ακτές του Πατραϊκού κόλπου. Ένα κεντρικό χαρακτηριστικό της αστικής γεωγραφίας της Πάτρας είναι η διαίρεσή της στην άνω και στην κάτω πόλη που συνδέονται μεταξύ τους σε σημεία με σκάλες. Η κάτω πόλη, η οποία είναι το επίκεντρο της πόλης και περιλαμβάνει και το λιμάνι, βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα και απλώνεται στις εκβολές του ποταμού Γλαύκου. Η άνω πόλη βρίσκεται στην περιοχή των παλαιότερων οικισμών, γύρω από το φρούριο και δυτικά του Παναχαϊκού όρους πριν τον Πατραϊκό κόλπο. Η γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου συνδέει την Πελοπόννησο με την Δυτική Στερεά Ελλάδα.

Η Πάτρα έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στην Επανάσταση του 1821, αλλά καταστράφηκε ολοκληρωτικά. Μετά την απελευθέρωση αναπτύχθηκε ταχύτατα κι εξελίχθηκε σε σημαντικό εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο, αποτελώντας το κύριο σημείο εξαγωγών προς τη Δυτική Ευρώπη. Άλλωστε γι αυτό αποκαλείται Πύλη της Ελλάδος προς τη δύση καθώς το κομβικό σημείο στο οποίο βρίσκεται και το μεγάλο λιμάνι της βοηθούν στο εμπόριο και στην επικοινωνία με την Ιταλία και την Ευρωπαϊκή δύση. Με την Αθήνα συνδέεται με τρένο και λεωφορείο. Η Πάτρα είναι το μεγαλύτερο οικονομικό, εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της Πελοποννήσου και της δυτικής Ελλάδας. Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, όπου η πόλη άκμασε, η Πάτρα αποτέλεσε κοσμοπολίτικο κέντρο της Μεσογείου. Σήμερα είναι μια σύγχρονη μεγάλη πόλη. Αποτελεί πολύ σημαντικό κομμάτι στην επιστημονική και πολιτιστική ζωή της χώρας καθώς έχει το Πανεπιστήμιο Πατρών, το Τ.Ε.Ι, το πανεπιστημιακό νοσοκομείο, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο, το καρναβάλι κτλ.

6.2 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Στην Πόλη της Πάτρας συνδυάζεται η διασκέδαση, η ιστορία της πόλης, ο πολιτισμός της, η κουλτούρα της και όλα αυτά μαζί προσεγγίζουν όλες τις ηλικίες και όλα τα γούστα να την επισκεφτούν.

Σε έναν από τους πιο κεντρικούς δρόμους της Πάτρας υπάρχει η οδός Αγίου Νικολάου που ξεκινά από την Άνω πόλη και συνδέεται με το σύγχρονο κέντρο με τα 192 σκαλιά, όπου μπορούμε να χαζέψουμε την πόλη από ψηλά. Η περιήγηση στα σοκάκια με τα νεοκλασικά κτίρια και το κάστρο με τα τμήματα που έχουν διασωθεί, καθώς και η ιστορία του είναι μέρη που αξίζει να επισκεφτεί κανείς. Το Δασύλλιο στον λόφο δίπλα στο φρούριο με την πανοραμική θέα της πόλης. Οι πολλές πλατείες που χαρακτηρίζουν την πόλη με τις πιο κεντρικές την πλατεία Γεωργίου, την πλατεία Όλγας και την πλατεία των Υψηλών Αλωνίων, με τα αμέτρητα καφέ, ουζερί και εστιατόρια. Ένα επίσης σημαντικό αξιοθέατο είναι ο ναός του Αγίου Ανδρέα ένα μεγάλο αρχιτεκτονικό κομψοτέχνημα. Το δημοτικό θέατρο Απόλλων μια μικρογραφία της Σκάλας του Μιλάνου δεν μπορεί παρά να τραβήξει τα βλέμματα των τουριστών. Είναι ένα από τα πρώτα θέατρα όπερας στην Ευρώπη ενώ σήμερα στεγάζεται το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ Πάτρας. Επιπλέον άλλο σημείο επίσκεψης είναι το Ρωμαϊκό Ωδείο στην Άνω πόλη, το οποίο είναι πιο παλιό από το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού. Τα μουσεία όπως το Αρχαιολογικό μουσείο είναι κ αυτά μέρη που συγκεντρώνουν τον κόσμο που θέλει να μάθει για την ιστορία της πόλης και την κουλτούρα της. Τέλος ένα μέρος που ανήκει στα χαρακτηριστικά της Πάτρας και αξίζει την επίσκεψή του είναι το οινοποιείο της Achaia

Clauss. Οι εγκαταστάσεις του είναι από τα πιο σημαντικά αξιοθέατα της περιοχής που αξίζει κάποιος να επισκεφτεί.

6.3 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας που βρίσκονται στην πόλη της Πάτρας αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί ναοί, τα μοναστήρια με την εικονογράφησή τους, τα ψηφιδωτά, τις τοιχογραφίες και τις εικόνες, μαρτυρούν ότι είναι μια πόλη με πλούσιο θρησκευτικό χαρακτήρα και θρησκευτική κληρονομιά.

Σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση είναι ο τόπος όπου μαρτύρησε ο Άγιος Αντρέας, ο οποίος είναι ο Πολιούχος άγιος της πόλης. Δεκάδες είναι οι τουρίστες που καταφτάνουν στην Πάτρα, προερχόμενοι από Ρωσία και από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Ένας από τους πόλους έλξης φυσικά είναι ο ιερός ναός του Αγίου Ανδρέα που δεσπόζει μέσα στην πόλη, μια από τις μεγαλύτερες εκκλησίες των Βαλκανίων. Ο νέος μεγαλοπρεπής, βυζαντινού ρυθμού ναός θεμελιώθηκε το 1908 και εγκαινιάστηκε το 1974. Αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους ναούς της Ευρώπης, καθώς μπορούν να εκκλησιαστούν τουλάχιστον 5.500 άτομα. Εκεί βρίσκονται φυλαγμένα τα λείψανα του αγίου και μικρά τμήματα του σταυρού που μαρτύρησε και μαζί με τον παλαιότερο και μικρότερο ναό συνθέτουν χώρο προσκυνήματος για τους ορθόδοξους χριστιανούς από την Ελλάδα και όλο τον κόσμο.

Οι επισκέπτες που έρχονται στην Πάτρα είναι σίγουρο ότι κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους θα περιηγηθούν στους χώρους γύρω από το ναό, θα φωτογραφίσουν τις τοιχογραφίες που υπάρχουν εκεί, ενώ θα ζητήσουν να μάθουν περισσότερα σε ότι έχει να κάνει με τον παλιό ναό του Πολιούχου της Αχαϊκής πρωτεύουσας. Οι περισσότεροι από αυτούς έρχονται με ταξιδιωτικές ομάδες που η κάθε μία έχει τον δικό της ξεναγό που πληροφορεί τους επισκέπτες για τα όσα βλέπουν σε μία από τις μεγαλύτερες εκκλησίες των Βαλκανίων. Το στοιχείο πάντως που κυριαρχεί στις επισκέψεις είναι ο σεβασμός και η ευλάβεια. Μέχρι σήμερα έχουν περάσει αρκετές τουριστικές ομάδες από τον ναό του Αγίου Ανδρέα στο πλαίσιο θρησκευτικών εκδρομών που κάνουν ανά την Ελλάδα. Άλλωστε ο θρησκευτικός τουρισμός και η αξιοποίησή του στην Πάτρα με άξονα το προσκύνημα του ναού, αποτελεί ένα μεγάλο θέμα που συζητείται.

Άλλο ένα αξιοθαύμαστο μνημείο που βρίσκεται στην Αχαϊκή πρωτεύουσα είναι η Ιερά μονή του Μεγάλου Σπηλαίου. Το Μέγα Σπήλαιο είναι από τα πιο παλιά μοναστήρια της Ελλάδας με μεγάλη ιστορική σημασία. Βρίσκεται 11 χιλιόμετρα μακριά από τα Καλάβρυτα και στέκεται σαν να είναι κολλημένο πάνω στον βράχο στην δυτική πλευρά του Χελμού. Σύμφωνα με την ιστορία, την μονή την έχουν χτίσει οι μοναχοί Συμεών και Θεόδωρος οι οποίοι με την βοήθεια της Παναγίας και της βοσκοπούλας Ευφροσύνης βρήκαν την εικόνα της Παναγίας στο Σπήλαιο αυτό. Η εικόνα ήταν δημιούργημα του Ευαγγελιστή Λουκά η οποία βρίσκεται μέσα στην μονή σε ιδιαίτερη θέση, καθώς έχει και ιδιαίτερη σημασία λόγω ιστορίας. Η μονή διαθέτει μεγάλη ποικιλία κειμηλίων, ένα σπάνιο λάβαρο το οποίο απεικονίζει τρεις βυζαντινούς αυτοκράτορες, έναν πολύτιμο σταυρό με Τίμιο ξύλο, Ευαγγέλια σε περγαμηνές, μια τεράστια βιβλιοθήκη με πάρα πολλούς τόμους και τέλος πλήθος χειρογράφων πέντε από τα οποία τα διακοσμούν αξιοθαύμαστες μικρογραφίες.

Ακόμα ένα μνημείο είναι η Ιερά μονή της Αγίας Λαύρας. Δίπλα από τα Καλάβρυτα σε απόσταση 6 χιλιομέτρων βρίσκεται η μονή αυτή η οποία χτίστηκε το 961 μ.Χ. Η μονή αυτή αποτελεί ένα πάρα πολύ σημαντικό σημείο στην ελληνική ιστορία, καθώς είναι το μέρος όπου κυρήχθηκε η Επανάσταση του 1821. Στην μονή της Αγίας Λαύρας υψώθηκε το Λάβαρο της Επανάστασης και ορκίστηκαν οι αγωνιστές από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό.

Εκεί εκτός από το σήμα κατατεθέν του Λαβάρου της Επανάστασης όπου εικονίζεται η Κοίμηση της Θεοτόκου που κατασκευάστηκε στη Σμύρνη στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, υπάρχει η κάρα του Αγίου Αλεξίου την οποία την δώρισε ο βυζαντινός αυτοκράτορας Μανουήλ Κομνηνός. Στην Ιερά Μονή της Αγίας Λαύρας φυλάσσονται πολλά κειμήλια σημαντικά για την ιστορία της θρησκείας, λείψανα Αγίων, δύο Ευαγγέλια χειρόγραφα σε μεμβράνη καθώς και πολλά άλλα αντικείμενα μεγάλης θρησκευτικής σημασίας.

Η Παναγία η Τρυπητή ανήκει και αυτή σε ένα από τα μνημεία της Αχαικής πρωτεύουσας που επισκέπτονται οι τουρίστες. Βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από την Πάτρα και είναι ο πολιούχος της πόλης του Αγίου. Είναι ανάμεσα στα πιο ωραία και πρωτότυπα θρησκευτικά μνημεία στην Ελλάδα. Η Παναγία η Τρυπητή βρίσκεται χτισμένη κοντά στην παραλία του Αγίου πάνω σ έναν βράχο με ύψος 30 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας μέσα σ ένα σπήλαιο-τρύπα εξού και το όνομα Τρυπητή. Σύμφωνα με την παράδοση το 1550μ.Χ ένας ναυαγός ψάχνοντας για στεριά είδε ένα φως μέσα σε μια τρύπα στον βράχο σε ύψος 30 μέτρων στο σημείο που είναι σήμερα δηλαδή η εκκλησία και καθώς πλησίασε βρήκε την εικόνα της Παναγίας. Σύμφωνα με τις πληροφορίες ο ναυαγός έγινε ο πρώτος ασκητής της μονής. Ο ναός πήρε την μορφή που έχει ως και σήμερα τον 19^ο αιώνα.

Άλλα μοναστήρια με μεγάλη θρησκευτική σημασία στην αχαική πρωτεύουσα είναι η Ιερά Μονή Γηροκομείου, από τις παλιότερες μονές της Ελλάδας που διαθέτει σπουδαία αγιογράφηση, σπάνια έγγραφα και πλούσια βιβλιοθήκη. Σύμφωνα με την ιστορία υπάρχουν δύο εκδοχές της ονομασίας. Η πρώτη αναφέρεται στο ότι εκεί που ιδρύθηκε η μονή, υπήρχε ήδη γηροκομείο που διέθετε και ναό και η δεύτερη εκδοχή αναφέρεται στο ότι οι μοναχοί ίδρυσαν εκεί το μοναστήρι και ταυτόχρονα έκτισαν και γηροκομείο. Τέλος, υπάρχουν παντού στα γύρω χωριά και στις κοντινές περιοχές της Πάτρας πολλά αξιοθαύμαστα θρησκευτικά μνημεία, μοναστήρια και ξωκλήσια τα οποία μπορεί ο επισκέπτης να ανακαλύψει και να γνωρίσει από κοντά την ιστορία για το καθένα ξεχωριστά, διότι το καθένα έχει την δική του σημασία στην θρησκεία.

6.4 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΧΑΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ

Η περιφέρεια της δυτικής Ελλάδας έχει θέσει στους στρατηγικούς της στόχους την αύξηση του θρησκευτικού τουρισμού. Οι προσπάθειες αυτές πρέπει να προσανατολίζονται σε δύο κατευθύνσεις: α) στην δημιουργία υποδομών για κάλυψη της ήδη υπάρχουσας ζήτησης, προσέλωση νέας ζήτησης και παρακίνησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας β) στην σωστή προβολή αυτής της δραστηριότητας και των αποτελεσμάτων της, που θα προκαλέσει την εξέλιξη του φαινομένου προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Θα πρέπει οι δημόσιοι και οι ιδιωτικοί φορείς να συνεργαστούν αρμονικά με σκοπό την δημιουργία ενός σχεδίου που θα επιφέρει αποτελεσματική ανάπτυξη στον τομέα αυτό. Επιπλέον θα πρέπει να υπάρχει επαρκής εκπαίδευση τόσο των επαγγελματιών όσο και των κατοίκων της περιοχής.

Η διαφήμιση αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την προώθηση και την προβολή των δυνατοτήτων που έχει η Πάτρα στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού. Ο κύριος σκοπός της διαφήμισης είναι να προβάλει ένα προϊόν και να βάλει σε σκέψεις το καταναλωτικό κοινό αν του είναι απαραίτητο ή χρήσιμο για να το αγοράσει. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να βοηθήσει και στην ανάπτυξη του τουρισμού, προωθώντας με ελκυστικό τρόπο τα θετικά στοιχεία μιας περιοχής και πιο συγκεκριμένα της Πάτρας. Άλλωστε μια τέτοια κατεύθυνση προβολής και διαφήμισης είναι πιθανό να βοηθήσει και

στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην ανταγωνιστικότητα της χώρας και γενικότερα στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Παράλληλα όμως με τη διαφήμιση θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό-φιλικό κλίμα μεταξύ των τουριστών και των επιχειρήσεων. Εξάλλου η Ελλάδα φημίζεται για την φιλοξενία της και τους ανθρώπους της, οι οποίοι θέτουν σε προτεραιότητα τους φιλοξενούμενούς της. Τέλος η διαφήμιση μπορεί να γίνει μεταξύ άλλων μέσω ραδιοφωνικών σταθμών, της τηλεόρασης, της εφημερίδας, των περιοδικών, των κοινωνικών δικτύων, του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, σειρά μικρών σποτ για την προβολή στο διαδίκτυο.

Οι υπηρεσίες που προσφέρει η Πάτρα, όπως η διαμονή με τα ωραία και μεγάλα ξενοδοχεία που βρίσκονται μέσα στην πόλη αλλά και λίγο πιο έξω από αυτήν με τις σχετικά φυσιολογικές τιμές, με την εστίασή της, τις πολλές καφετέριες και τα μαγαζιά για φαγητό σε κεντρικούς δρόμους της πόλης αλλά και σε λίγα μόλις χιλιόμετρα μακριά από την πόλη, τα εμπορικά μαγαζιά, το οδικό της δίκτυο που μπορεί να σε μεταφέρει από την μία μεριά της πόλης στην άλλη και η νυχτερινή της ζωή, παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην προσέγγιση των τουριστών.

Έτσι, για να είναι πετυχημένη η λειτουργία και η αποδοτικότητα για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Πάτρα, θα πρέπει να υπάρχει καλή συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων στον τουρισμό και αυτό να έχει ως βάση μια κοινή πολιτική και κοινούς στόχους για το καλό της πόλης γενικά και όχι για να ικανοποιηθούν μέσα από αυτό συμφέροντα συγκεκριμένων ατόμων ή κλάδων. Θα πρέπει να υπάρχει η τοπική συμμετοχή στον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης. Δηλαδή με τη συνεργασία όλων των τοπικών φορέων της πόλης (δήμος, οργανώσεις, επιστημονικοί φορείς, κτλ) και των πολιτών θα πρέπει να σχεδιάσουν ένα στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της μορφής τουρισμού που προσφέρει ο τόπος. Με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας μπορεί να επιτευχθεί αύξηση των κερδών της Πάτρας, αποδοχή του τουρισμού από τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής και ενεργή συμμετοχή των κατοίκων για τη διατήρηση των τουριστικών ειδών. Επιπλέον είναι σημαντικό να εκπαιδεύονται όλοι οι συμμετέχοντες για να ενημερώνονται, να προβληματίζονται και να κατανοούν σε μεγαλύτερο βαθμό τις ανάγκες που απαιτούνται.

Επιπλέον, Θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία μεταξύ των τουριστικών γραφείων έτσι ώστε να προωθούν την Πάτρα για να την επισκεφτούν οι τουρίστες, να υπάρχει συνεργασία με επιμελητήρια για την προώθηση της τοπικής κουζίνας ή των προϊόντων, φιλοξενία αντίστοιχων δημοσιογράφων, καθηγητών και τουριστικών πρακτόρων που ειδικεύονται στον συγκεκριμένο τομέα και γνωρίζουν πολύ καλά πώς να δράσουν σωστά και πώς να προσελκύσουν το θέμα αυτό για να υπάρχει ανάπτυξη και εξέλιξη. Η παγκόσμια προβολή των επετειακών λειτουργιών είναι και αυτό ένας τρόπος για να διεξαχθεί ο θρησκευτικός τουρισμός στην Πάτρα και να υπάρχει η δυνατότητα να παρακολουθήσει ο κάθε άνθρωπος την μεγάλη γιορτή που οργανώνεται κάθε χρόνο για τον Άγιο Ανδρέα και το πόσο σημαντικό γεγονός είναι και το πλήθος κόσμου που έρχεται για να προσκυνήσει.

Όσον αφορά στις οργανώσεις και στα σωματεία των πιστών που δραστηριοποιούνται στην οργάνωση ταξιδιών θρησκευτικού τουρισμού, βασικά τους κίνητρα είναι τόσο η βαθιά και αληθινή τους πίστη, όσο και η θέλησή τους να συντελέσουν στην προσπάθεια ανάπτυξης αυτών των ταξιδιών στην Πάτρα, αλλά και στις περιοχές γύρω από αυτή και στα μνημεία της που έχουν θρησκευτική σημασία και μεγάλη σπουδαιότητα για αυτούς. Έτσι, με τις δραστηριότητές τους βοηθούν και προωθούν τις προσπάθειες των ενδιαφερόμενων μελών τους και μαζί με τον θρησκευτικό τουρισμό αναπτύσσεται και η ίδια η πόλη, η οικονομία της, ο τουρισμός της γενικότερα και διαφημίζονται τα τοπικιστικά της χαρακτηριστικά. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι οι ξένοι τουρίστες που επισκέπτονται τον Ναό του Αγίου

Ανδρέα, αλλά και τα μοναστήρια των γύρω περιοχών δεν είναι μόνο Ορθόδοξοι, αλλά προέρχονται και από χώρες που δεν έχουν σχέση με το θρήσκευμά μας. Ο θρησκευτικός τουρισμός δίνει πολλά μπόνους στην Αχαϊκή πρωτεύουσα, δείχνοντας ότι το έργο της Ιεράς Μητρόπολης προς αυτή την κατεύθυνση, βαδίζει στο σωστό δρόμο δίνοντας ανάλογα οφέλη και στην πόλη.

Η Πάτρα με τις κατάλληλες πολιτικές μπορεί να γίνει τόπος προσέλκυσης τουρισμού, τόσο θερινού λόγω των αμέτρητων παραλιών της, όσο και χειμερινού λόγω του χιονοδρομικού κέντρου των Καλαβρύτων. Οι αμέτρητες φυσικές ομορφιές του τόπου μπορούν να αποτελέσουν πόλο έλξης Ελλήνων και ξένων τουριστών. Στην πόλη αυτή μπορούν να αναπτυχθούν μια σειρά από εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο θαλάσσιος τουρισμός, ο αθλητικός, ο αγροτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός μιας και όλα αυτά είναι αλληλένδετα μεταξύ τους από τη στιγμή που η Πάτρα σαν περιοχή προσφέρει όλα αυτά τα στοιχεία. Ο επισκέπτης που θα έρθει μπορεί να απολαύσει τα πανέμορφα τοπία της συνδυάζοντας δραστηριότητες κοντά στη φύση, να μάθει πολλά για την ιστορία της καθώς θα επισκεφτεί το κάστρο της παλιάς πόλης, την εκκλησία του Αγίου Ανδρέα καθώς και πλήθος ιστορικών μονών όπως την Αγία Λαύρα και το Μέγα σπήλαιο στα Καλάβρυτα. Η δημιουργία μια αεροπορικής πύλης κοντά στην Πάτρα και η πραγματοποίηση απευθείας πτήσεων από και προς το εξωτερικό από το αεροδρόμιο του Αράξου μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη. Εφόσον λοιπόν υπάρχουν πολλά βασικά στοιχεία τα οποία προσφέρει η πόλη λόγω τοποθεσίας, απαιτείται πρόγραμμα για να ενδυναμωθεί η μακροπρόθεσμη προοπτική της Πάτρας τόσο στον θρησκευτικό τουρισμό όσο και στον κοινωνικό τουρισμό και στην ανάπτυξη, μιας και αυτά συνδέονται μεταξύ τους.

<https://el.wikipedia.org/wiki/Πάτρα>

http://www.patrasport.gr/cms/?page_id=96

http://www.religiousgreece.gr/peloponnese/-/asset_publisher/J4zsS00H1Az5/content/acha-1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

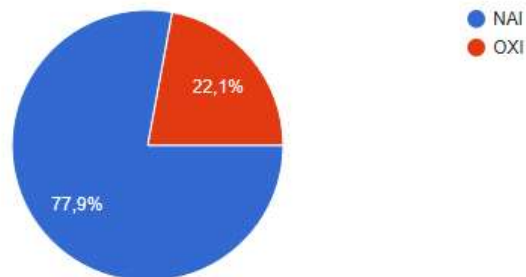
Δείγμα: 95 άτομα

Πληθυσμός: άνδρες και γυναίκες, 20-70 ετών

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 95 άτομα προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

Όταν πηγαίνετε διακοπές επισκέπτεστε τα μοναστήρια και τις εκκλησίες του προορισμού που έχετε επιλέξει;

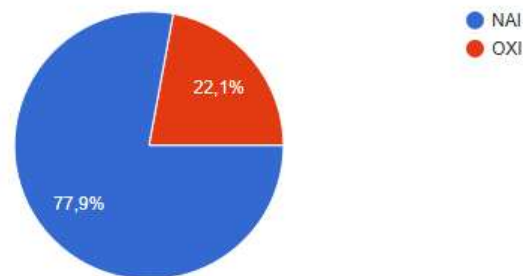
95 απαντήσεις

Το 77,9% των ερωτηθέντων φαίνεται ότι επισκέπτονται τα μοναστήρια και τις εκκλησίες που βρίσκονται στα μέρη που έχουν επιλέξει να εξερευνήσουν κατά τη διάρκεια των διακοπών τους. Αυτό αυτόματα δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στον προσκυνητή τουρίστα, που επισκέπτεται τους θρησκευτικούς τόπους μιας περιοχής αλλά και όλα τα άλλα μέρη που δεν έχουν σχέση με το θρησκευτικό στοιχείο.

Σας αρέσει κατά τη διάρκεια των διακοπών σας να συμπεριλαμβάνετε και τους θρησκευτικούς τόπους; (ή μόνο την ξεκούραση και την διασκέδαση)

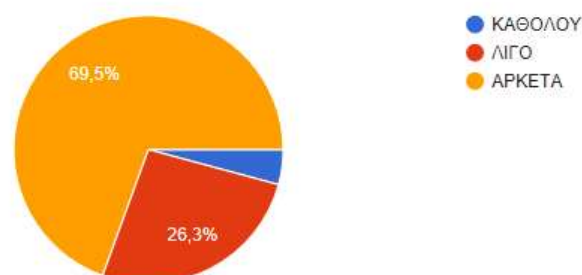
95 απαντήσεις

Το 77,9% απάντησε θετικά στην ερώτηση αυτή. Δηλαδή το ποσοστό αυτό των ανθρώπων τους αρέσει να συμπεριλαμβάνουν στις διακοπές τους και τους θρησκευτικούς προορισμούς και δεν τους ενδιαφέρει μόνο η ξεκούραση ή η διασκέδαση. Αντίθετα το μικρότερο ποσοστό όπως φαίνεται από την έρευνα προτιμάει αποκλειστικά την διασκέδαση και την ξεκούραση χωρίς να τους ενδιαφέρει τίποτα άλλο.

Σύμφωνα με την γνώμη σας στην Ελλάδα είναι ανεπτυγμένος ο θρησκευτικός τουρισμός;

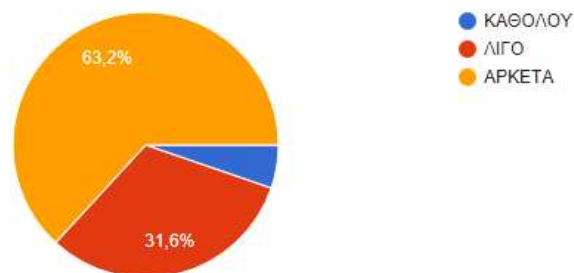
95 απαντήσεις

Σύμφωνα με την έρευνα, το μεγαλύτερο ποσοστό δηλαδή το 69,5% απάντησε ότι πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός είναι ανεπτυγμένος στην Ελλάδα αρκετά. Το 26,3% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός είναι ανεπτυγμένος στην Ελλάδα λίγο και μόνο το 4,2% πιστεύει ότι δεν είναι καθόλου.

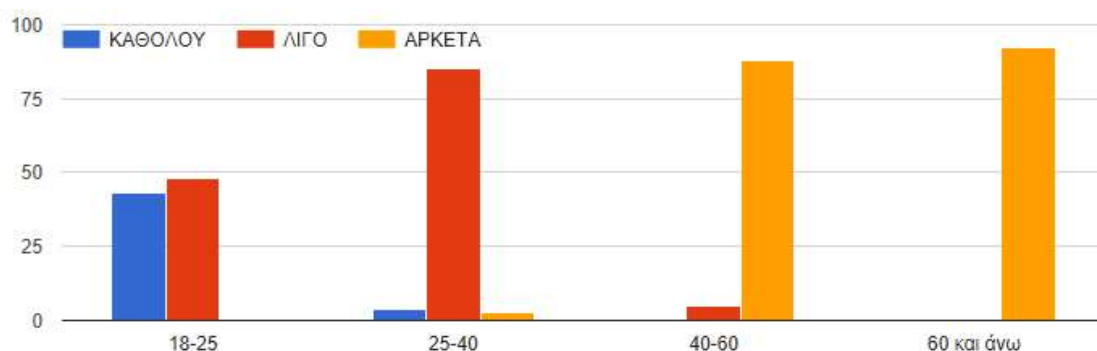
Ο θρησκευτικός τουρισμός βοηθάει στην ανάπτυξη της Ελλάδας;

95 απαντήσεις

Το 63,2% πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός βοηθάει αρκετά στην ανάπτυξη της Ελλάδας, ενώ το 31,6% πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός βοηθάει λίγο. Τέλος, το μικρότερο ποσοστό των ανθρώπων που συμμετείχαν στην έρευνα, το 5,3% πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός δεν βοηθάει καθόλου στην ανάπτυξη της Ελλάδας.

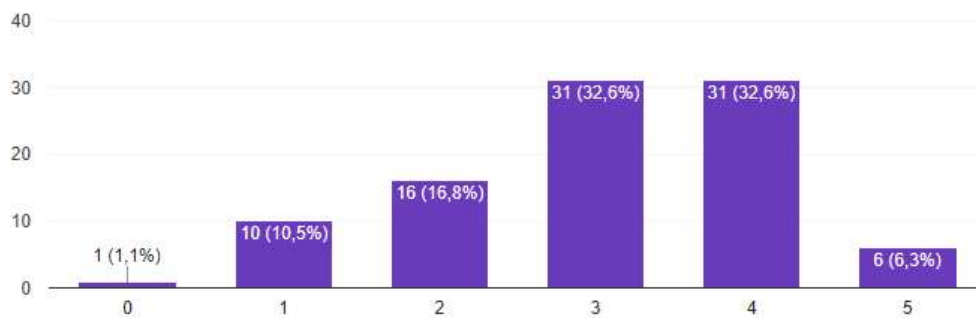
Πόσο πιστεύετε ότι επηρεάζει ο θρησκευτικός τουρισμός τους ανθρώπους σύμφωνα με την ηλικία τους;

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν φαίνεται αρχικά ότι ο θρησκευτικός τουρισμός επηρεάζει είτε λίγο είτε πολύ όλες τις ηλικίες. Όμως σύμφωνα με τα αποτελέσματα βλέπουμε ότι επηρεάζει περισσότερο τους ανθρώπους από 60 ετών και άνω με το μεγαλύτερο ποσοστό 92% και λιγότερο τους ανθρώπους από 18-25 ετών με ποσοστό 43%.

Σύμφωνα με την γνώμη σας ο θρησκευτικός τουρισμός παίζει κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία μιας χώρας;

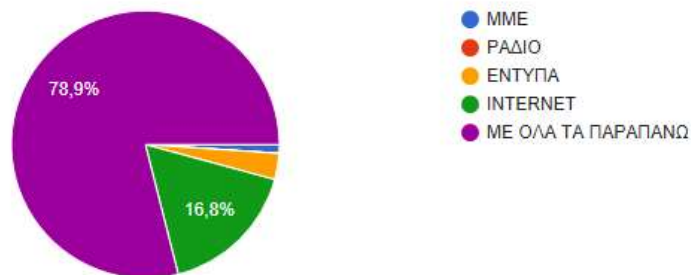
95 απαντήσεις

Εδώ βλέπουμε κατά πόσο παίζει κυρίαρχο ρόλο ο θρησκευτικός τουρισμός στην οικονομία μιας χώρας από το μηδέν που είναι το καθόλου έως το πέντε το οποίο σημαίνει αρκετά. Από το αποτέλεσμα της έρευνας μπορούμε να διακρίνουμε ότι το 65,2% πιστεύουν ότι ο θρησκευτικός τουρισμός παίζει αρκετά σημαντικό ρόλο στην οικονομία της χώρας στις θέσεις τρία και τέσσερα, ενώ μόλις το 1,1% πιστεύει ότι δεν παίζει κανέναν απολύτως ρόλο.

Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι μπορεί να διαφημιστεί ο θρησκευτικός τουρισμός;

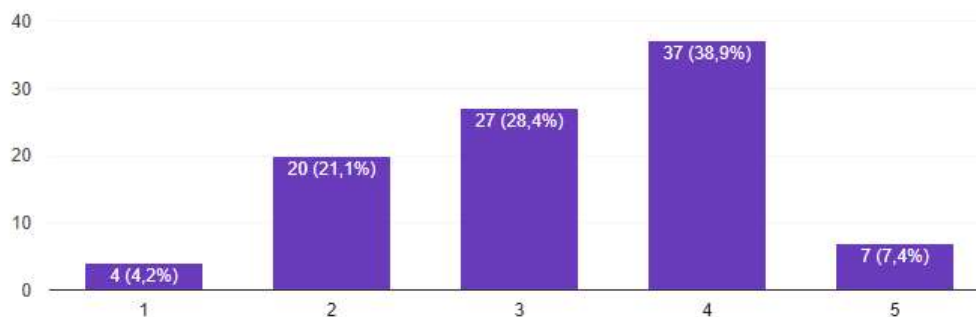
95 απαντήσεις

Το 78,9% θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να διαφημιστεί με όλους τους παραπάνω τρόπους όπως είναι τα ΜΜΕ, ΡΑΔΙΟ, INTERNET, ENTYPIA. Το 16,8% βασίζεται περισσότερο στο INTERNET καθώς η τεχνολογία υπάρχει στην καθημερινότητά μας, το 3,2% στα ENTYPIA, ενώ το 1,1% στα ΜΜΕ.

Πιστεύετε ότι ο πολιτισμός και η παράδοση αξιοποιούνται ικανοποιητικά για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα;

95 απαντήσεις

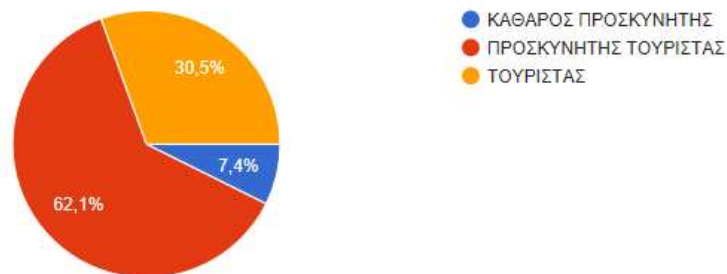

Εδώ φαίνονται τα αποτελέσματα σε βαθμό από το ένα έως το πέντε, κατά πόσο πολύ πιστεύει ο κόσμος ότι η παράδοση και ο πολιτισμός αξιοποιούνται ικανοποιητικά για την

ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα. Έτσι, το 67,3% πιστεύει πως ο πολιτισμός και η παράδοση αξιοποιούνται ικανοποιητικά για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα στη θέση τρία και τέσσερα. Στη θέση πέντε είναι το 7,4% από τους ανθρώπους που απάντησαν στην έρευνα, ενώ στην θέση ένα είναι το 4,2%.

Σε ποια κατηγορία πιστεύετε ότι ανήκετε όταν επισκέπτεστε έναν τόπο;

95 απαντήσεις

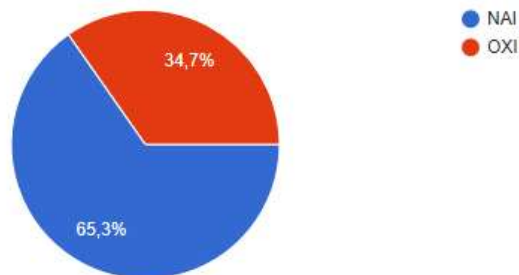

Το 62,1% από τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν ότι ανήκουν στην κατηγορία του προσκυνητή τουρίστα. Παραπάνω δηλαδή από το 50% ανήκει στην κατηγορία που επισκέπτεται τα θρησκευτικά μνημεία μιας περιοχής, αλλά εξερευνά και τα άλλα μέρη που δεν έχουν να κάνουν αποκλειστικά με το θρησκευτικό στοιχείο. Το 30,5% απάντησε ότι ανήκει στην κατηγορία του απλού τουρίστα, δηλαδή στους ανθρώπους που αφιερώνουν τον χρόνο τους στην επίσκεψη σε διάφορες περιοχές χωρίς να έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα. Τέλος, το 7,4% απάντησε ότι ανήκει στην κατηγορία του καθαρού προσκυνητή, ο οποίος επισκέπτεται έναν τόπο αποκλειστικά κ μόνο για τα θρησκευτικά του μνημεία.

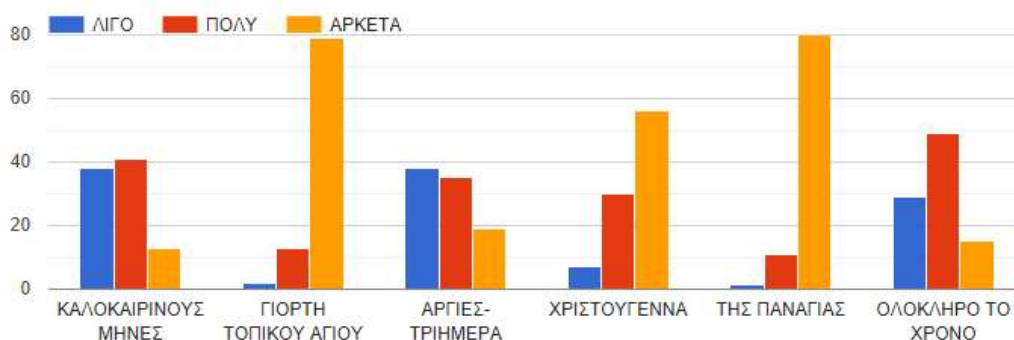
Κατά τη διάρκεια του έτους 2018 πραγματοποιήσατε κάποιο ταξίδι θρησκευτικού τουρισμού;

95 απαντήσεις

Κατά τη διάρκεια του έτους 2018 πάνω από το 50% πραγματοποίησε κάποιο ταξίδι θρησκευτικού τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα το 65,3% πραγματοποίησε ένα τέτοιου είδους ταξίδι.

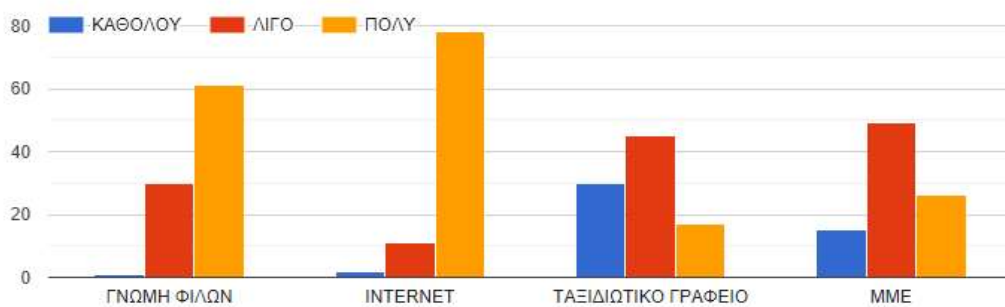
Πότε πιστεύετε ότι εμφανίζεται από τους τουρίστες το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την επίσκεψή τους σε κάποιο θρησκευτικό προορισμό;

Σύμφωνα με την έρευνα το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ότι το περισσότερο ενδιαφέρον για την επίσκεψή τους σε κάποιο θρησκευτικό προορισμό είναι στη γιορτή της Παναγίας με ποσοστό 80%. Ακολουθεί με 79% η γιορτή κάποιου τοπικού Αγίου και το 56% επισκέπτεται

κάποιο θρησκευτικό προορισμό τα Χριστούγεννα. Χαμηλότερα ποσοστά έχουμε στις αργίες, τους καλοκαιρινούς μήνες και ολόκληρο τον χρόνο. Όμως παρόλο αυτά βλέπουμε ότι υπάρχει επισκεψιμότητα και στα έξι πιθανά χρονικά διαστήματα.

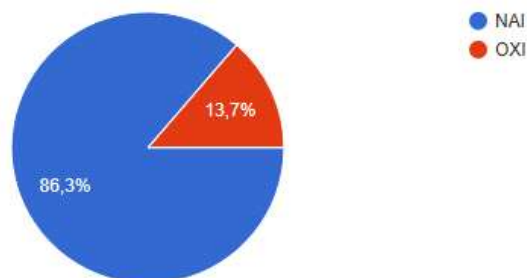
Τι μέσα χρησιμοποιείτε για να επιλέξετε τον τόπο προορισμού που θα επισκεφτείτε;

Οι ταξιδιώτες φαίνεται να λαμβάνουν περισσότερο υπ' όψιν τους το internet με 78% για να επιλέξουν τον τόπο που θα επισκεφτούν, καθώς είναι ένα μέσο που το χρησιμοποιούμε όλοι και σε βοηθάει σε πολύ λίγο χρόνο να βρεις οτιδήποτε αναζητήσεις να μάθεις. Με ποσοστό 61% ακολουθεί η γνώμη των φίλων, το 26% λαμβάνει περισσότερο υπ' όψιν τα ΜΜΕ και το 17% κάποιο ταξιδιωτικό γραφείο.

Ο θρησκευτικός τουρισμός λειτουργεί ως πηγή προσέλκυσης επισκεπτών στην πόλη της Πάτρας;

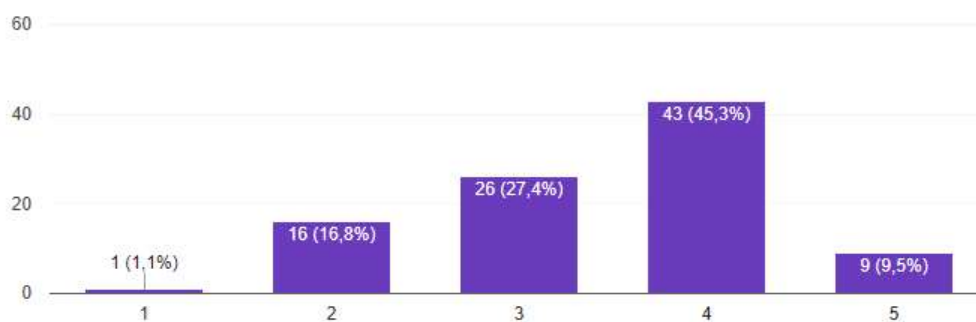
95 απαντήσεις

Σύμφωνα με την έρευνα το 86,3% συμφωνεί ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να είναι το κίνητρο που θα προσελκύσει τους επισκέπτες στην πόλη της Πάτρας. Αυτό είναι ένα καλό αποτέλεσμα, διότι δείχνει ότι η πόλη της Πάτρας έχει τις δυνατότητες και μπορεί να προσελκύσει τους επισκέπτες της για το θρησκευτικό της στοιχείο και την ιστορία και την σημασία που έχει.

Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει για την πόλη της Πάτρας πηγή προσέλκυσης νέων τουριστών;

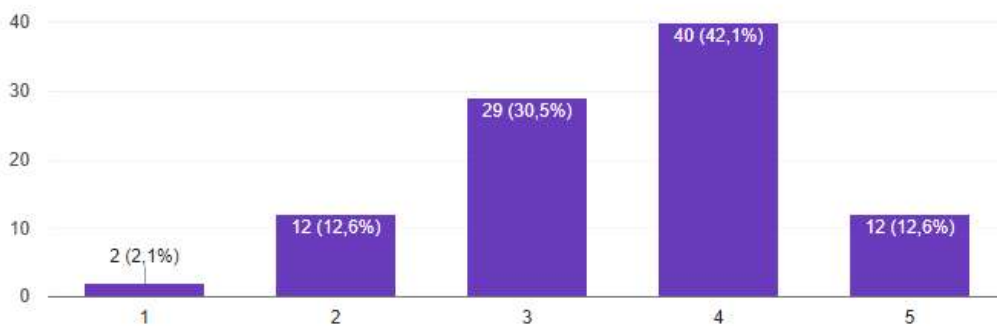
95 απαντήσεις

Με βαθμό από το ένα έως το πέντε το μεγαλύτερο ποσοστό είναι το 45,3% στη θέση τέσσερα που πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει πηγή προσέλκυσης νέων τουριστών. Ακολουθεί το 27,4% που πιστεύει το ίδιο σε βαθμό τρία. Έτσι, συνολικά από αυτές τις δύο θέσεις έχουμε το 72,7% που πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει πηγή προσέλκυσης νέων τουριστών στην Πάτρα, κάτι το οποίο είναι πολύ θετικό για την πόλη αυτή.

Σύμφωνα με την γνώμη σας μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της αχαϊκής πρωτεύουσας ο θρησκευτικός τουρισμός;

95 απαντήσεις

Από τις απαντήσεις εδώ βλέπουμε σε βαθμό από το ένα έως το πέντε, το 42,1% το οποίο είναι και το μεγαλύτερο ποσοστό, έχει απαντήσει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλει με βαθμό 4 στην ανάπτυξη της achaϊκής πρωτεύουσας και με βαθμό 3 ακολουθεί το 30,5% που υποστηρίζει το ίδιο. Έτσι λοιπόν το 72,6% πιστεύει σ έναν αρκετά ικανοποιητικό βαθμό ότι η achaϊκή πρωτεύουσα έχει την δυνατότητα να αναπτυχθεί με την βοήθεια του θρησκευτικού της τουρισμού.

Τα στοιχεία που παρουσίασε η έρευνα για τον θρησκευτικό τουρισμό είναι ότι αρέσει στους ταξιδιώτες να συμπεριλαμβάνουν στις διακοπές τους θρησκευτικούς τόπους και να επισκέπτονται τα μοναστήρια και τις εκκλησίες της περιοχής. Να εξερευνούν γενικά τον τόπο και να μαθαίνουν για την κουλτούρα και τις παραδόσεις και να μην ενδιαφέρονται μόνο για την ξεκούραση και την διασκέδαση. Επίσης από την έρευνα φαίνεται ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα που ο θρησκευτικός τουρισμός είναι αρκετά ανεπτυγμένος, διότι έχει πάρα πολλά

θρησκευτικά μνημεία σε κάθε περιοχή της, σε κάθε πόλη, σε κάθε νησί της, σε κάθε χωριό. Έτσι από την στιγμή που υπάρχουν τόσα μέρη που επισκέπτεται ο τουρίστας κατά τη διάρκεια του χρόνου, είναι λογικό αυτό να βοηθάει και την οικονομία και την ανάπτυξη της χώρας. Ακόμα όπως είδαμε από τις απαντήσεις υπάρχουν τα άτομα που προτιμούν να επισκεφτούν έναν θρησκευτικό προορισμό όταν είναι η γιορτή του τοπικού Αγίου, υπάρχουν τα άτομα που διαλέγουν έναν θρησκευτικό προορισμό στην γιορτή της Παναγίας τον 15άγουστο που πραγματοποιούνται σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας πανηγύρια και γιορτές, αλλά και αυτοί που κατά την διάρκεια όλου του χρόνου όποτε μπορούν να ξεκλέψουν λίγες μέρες από την καθημερινότητά τους, επισκέπτονται τα μέρη αυτά. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ταξιδιωτών είναι προσκυνητές τουρίστες, δηλαδή τουρίστες που επισκέπτονται τα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής, τους ναούς, τα ξωκλήσια, αλλά ταυτόχρονα συνδυάζουν και τις διακοπές τους με την επίσκεψή τους και σε άλλα μέρη που δεν έχουν να κάνουν με το θρησκευτικό στοιχείο. Τα μέσα που βοηθάνε για να διαλέξει κάποιος ποιά περιοχή θα επισκεφθεί είναι το internet, η γνώμη των φίλων, τα ΜΜΕ και τα ταξιδιωτικά γραφεία. Κάποια από αυτά επιδρούν λιγότερο και άλλα περισσότερο στα άτομα που θέλουν να ταξιδέψουν και θέλουν να αναζητήσουν και να αποσπάσουν πληροφορίες για τον τόπο προορισμού που θα καταλήξουν να επισκεφτούν. Οι ηλικίες που επηρεάζονται από τον θρησκευτικό τουρισμό είναι και μικρότερες και μεγαλύτερες, όμως κάποιιοι επηρεάζονται λιγότερο και άλλοι περισσότερο. Στην έρευνά μας φαίνεται ότι ο θρησκευτικός τουρισμός επηρεάζει περισσότερο τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας με μεγαλύτερο ποσοστό στην ηλικία των 60 και άνω και ακολουθεί με λιγότερο ποσοστό η ηλικία από 40 έως 60 ετών. Οι ηλικίες από 18 έως 25 είναι αυτές με το μικρότερο ποσοστό όσον αφορά την επίδραση που έχει ο θρησκευτικός τουρισμός.

Τέλος από τις απαντήσεις των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα βλέπουμε ότι η πόλη της Πάτρας είναι ένας τόπος που έχει την δυνατότητα να αναπτύξει τον θρησκευτικό της τουρισμό και να προσελκύσει ακόμα περισσότερους τουρίστες. Αυτό, διότι λόγω της γεωγραφικής της θέσης και λόγω των θρησκευτικών μνημείων που κατέχει σαν πόλη, έχει πολλή μεγάλη δύναμη σ αυτό το κομμάτι, το οποίο αν το εκμεταλλευτεί όπως πρέπει θα έχει και τα αντίστοιχα αποτελέσματα και στην οικονομία της και γενικά στην ανάπτυξή της.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μία από τις πρώτες μορφές τουρισμού που έχει κάνει την εμφάνισή του εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Είναι η μετακίνηση των πιστών σε τόπους που έχουν να κάνουν με το θρησκευτικό στοιχείο, δηλαδή σε τόπους θρησκευτικής λατρείας με ναούς, εκκλησίες, ξωκλήσια και γενικά ότι αφορά την θρησκεία. Με το πέρασμα των χρόνων όμως, έπαψε να είναι το θρησκευτικό στοιχείο ο πρωταρχικός παράγοντας του ταξιδιού και άρχισαν να ενσωματώνονται κ άλλοι παράγοντες, όπως η διασκέδαση, η ξεκούραση κτλ. Αυτό αυτόματα οδήγησε στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού μέσα στις οποίες εντάσσεται και ο θρησκευτικός τουρισμός. Ο θρησκευτικός τουρισμός χωρίζεται σε κάποιες κατηγορίες και σύμφωνα μ' αυτές μπορούμε να ονομάσουμε και τους πιστούς που επισκέπτονται τους τόπους, ανάλογα με τον σκοπό που έχουν κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους. Οι κατηγορίες στις οποίες χωρίζεται είναι ο προσκυνηματικός, ο ειδικός προσκυνηματικός και τέλος ο θρησκευτικός τουρισμός πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Έτσι ανάλογα και με την κατηγορία που ανήκει ο καθένας χαρακτηρίζεται ως καθαρός προσκυνητής, προσκυνητής τουρίστας και απλός τουρίστας.

Οι λόγοι που έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στις διάφορες περιοχές σε όλο τον κόσμο αλλά και στην Ελλάδα είναι πάρα πολλοί. Αυτοί μπορεί να είναι κοινωνικοί, ιστορικοί, πολιτιστικοί, γεωγραφικοί αλλά και προσωπικοί. Έτσι η ζήτηση που έχει ο θρησκευτικός τουρισμός αυξάνεται συνεχώς και αυτό προέρχεται από κάθε κοινωνικό, μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο και αφορά όλες τις ηλικίες και όλους τους ανθρώπους απ' όλο τον κόσμο είτε έχουν τις ίδιες θρησκευτικές πεποιθήσεις, είτε όχι. Τα άτομα που ταξιδεύουν συνήθως συνδυάζουν την εξερεύνηση των θρησκευτικών τόπων, με την γνωριμία με τα ήθη και έθιμα της περιοχής αυτής, την κουλτούρα της, τον τρόπο ζωής της, τις παραδόσεις της, την ιστορία της.

Στην Ελλάδα ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια πολύ σημαντική κατηγορία τουρισμού με μεγάλη σημασία από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα. Αυτό συμβαίνει διότι η Ελλάδα έχει πάρα πολλά μοναστήρια, εκκλησίες, ναούς και γενικά θρησκευτικά μνημεία σε κάθε άκρη της, τα οποία είναι σημαντικά τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο σε πολιτισμικό, εκπαιδευτικό, οικονομικό και τουριστικό επίπεδο. Συνήθως τα μέρη αυτά, είναι ανεπτυγμένα και προσφέρουν στους τουρίστες όλο το πακέτο για τις μέρες της παραμονής τους. Δηλαδή συνδυάζουν την εξερεύνηση του τόπου με την άνεση και την διασκέδαση λόγω της διαμονής και της διατροφής που προσφέρει η κάθε περιοχή ξεχωριστά. Οι επισκέπτες έρχονται σε επαφή με την κουλτούρα και την θρησκευτική παράδοση του τόπου που έχει τις ρίζες της στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και στην βυζαντινή εποχή. Σε όλα τα θρησκευτικά μνημεία οι τουρίστες αναζητούν την επαφή τους με το θείο και γι αυτό καταφεύγουν στο προσκύνημα. Έτσι, η Ελλάδα είναι ένας ειδανικός προορισμός για τους τουρίστες.

Υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού και αυτό εξαρτάται από τον συνδυασμό διάφορων δραστηριοτήτων και παροχών που μπορεί να προσφέρει μια περιοχή. Η ανάπτυξη που παρουσιάζει ο θρησκευτικός τουρισμός έχει κάνει τον ελληνικό οργανισμό τουρισμού να καταβάλλει προσπάθειες με στόχο την προώθησή του. Οι προσπάθειες αυτές αποσκοπούν στην δημιουργία υποδομών για κάλυψη της ήδη υπάρχουσας ζήτησης αλλά και την κάλυψη νέας ζήτησης. Ακόμα, με την σωστή προβολή, προκαλεί την εξέλιξη του φαινομένου προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Ένα τέτοιο μέρος με μεγάλη θρησκευτική σημασία που μπορεί να προσφέρει ταυτόχρονα τις διάφορες δραστηριότητες λόγω γεωγραφικής τοποθεσίας και τις διάφορες παροχές είναι η πόλη της Πάτρας. Με

πρωταγωνιστή στο κομμάτι αυτό τον ιερό ναό του Αγίου Ανδρέα ο οποίος είναι και ο προστάτης της πόλης, είναι ένα πολύ σημαντικό θρησκευτικό μνημείο το οποίο κάθε χρόνο το επισκέπτονται χιλιάδες επισκέπτες. Ταυτόχρονα στις γύρω περιοχές της πόλης υπάρχουν και άλλα θρησκευτικά μνημεία μεγάλης αξίας τα οποία επισκέπτονται οι τουρίστες. Πέρα από τα θρησκευτικά μνημεία που υπάρχουν στην πόλη, η Πάτρα έχει τις κατάλληλες υποδομές για να μπορεί να αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο ο θρησκευτικός τουρισμός. Μπορεί να συνδυάσει κανείς τις διακοπές, την ξεκούραση, την διασκέδαση, με την εξερεύνηση της θρησκευτικής κληρονομιάς της πόλης και την ιστορία της.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα. Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μία σημαντική κατηγορία τουρισμού που υπάρχει από την αρχαιότητα ως και σήμερα. Η ζήτησή του είναι χρόνο με τον χρόνο αυξανόμενη σε όλο τον κόσμο αλλά και στην Ελλάδα. Αφορά όλες τις θρησκείες αλλά και τους τουρίστες που έχουν ως κίνητρο για να επισκεφτούν ένα μέρος, το θρησκευτικό ενδιαφέρον για τον τόπο αυτόν και επισκέπτονται μέρη που είναι διάσπαρτα σε κάθε άκρη της γης αλλά και της χώρας μας στην προκειμένη περίπτωση. Η βοήθεια του κράτους, η ιδιωτική πρωτοβουλία αλλά και η δραστηριότητα της Ελληνικής Ορθόδοξης εκκλησίας στον θρησκευτικό τουρισμό είναι πάρα πολύ σημαντική. Η ανάπτυξη των ελληνικών περιοχών από τις επισκέψεις των θρησκευτικών τουριστών βρίσκεται σε ανοδική πορεία και αυτό με την σειρά του έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της οικονομίας της Ελλάδας ή της κάθε περιοχής ξεχωριστά που οι τουρίστες επισκέπτονται.

Ο θρησκευτικός τουρισμός μεταβάλλεται ανάλογα με τον τρόπο ζωής και τις ανάγκες των ανθρώπων που ταξιδεύουν στα διάφορα μέρη, καθώς και με αυτά που προσφέρουν οι περιοχές αυτές. Έτσι ο θρησκευτικός τουρισμός μεταβάλλεται συνεχώς και προσλαμβάνει νέες μορφές. Υπάρχουν λοιπόν στις μέρες μας πάρα πολλά μέρη τα οποία παρόλο που έχουν θρησκευτικά μνημεία, δεν έχουν την ανάλογη επισκεψιμότητα από τους τουρίστες. Αυτό συμβαίνει διότι οι τοπικοί φορείς έχουν αμελήσει τον τόπο αυτό και δεν τον έχουν εκμεταλλευτεί έτσι όπως θα έπρεπε για να αναπτυχθεί ο τουρισμός και κατά συνέπεια και η ίδια η περιοχή. Όπως έχουμε πει και παραπάνω οι τουρίστες έχουν την τάση να επισκέπτονται μέρη στα οποία μπορούν να ικανοποιήσουν παράλληλα πολλές από τις επιθυμίες τους. Έτσι στις επιλογές τους προτιμούν να συμπεριλαμβάνουν μέρη που συνδυάζουν την διασκέδαση και την άνεση με την γνωριμία τους με το πολιτιστικό κομμάτι της περιοχής.

Οι περιοχές που έχουν εντάξει τον θρησκευτικό τουρισμό στην οικονομική τους πρόοδο βρίσκονται σε πλεονεκτική γεωγραφική θέση. Η Ελλάδα, καθώς και οι περισσότερες χριστιανικές χώρες με ανοχή στις ανθρώπινες επιθυμίες παρουσιάζουν αύξηση του θρησκευτικού τουρισμού σε σύγκριση με μια χώρα που έχει αμελήσει για την εξέλιξή της και δεν την ενδιαφέρουν τα οικονομικά κίνητρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι άλλος ένας παράγοντας που παίζει σημαντικό ρόλο είναι η εποχή που συνήθως παρατηρείται η μεγαλύτερη μετακίνηση των τουριστών. Παρόλο που έχει παρατηρηθεί πως πολλοί τουρίστες επισκέπτονται τα θρησκευτικά μνημεία σε κάποια γιορτή τοπικού αγίου, Χριστούγεννα και τον 15άγουστο, υπάρχουν και οι τουρίστες που ταξιδεύουν σε κάθε ευκαιρία που θα βρουν όποτε μπορούν.

Το γεγονός ότι προηγείται η δραστηριότητα του κράτους, προετοιμάζοντας το έδαφος σε συνδυασμό με την ζήτηση που υπάρχει, η ενασχόληση με τον θρησκευτικό τουρισμό αποτελεί πλέον σίγουρη πηγή κερδών. Έτσι και στην πόλη της Πάτρας, ο θρησκευτικός τουρισμός που υπάρχει μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της πόλης αλλά και στην ανάπτυξη της οικονομίας της με την βοήθεια της κρατικής αλλά και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Άρα ο θρησκευτικός τουρισμός προέρχεται από την συνεργασία του κράτους

με την ιδιωτική πρωτοβουλία και αυτός με την σειρά του βοηθάει στην ανάπτυξη γενικά αλλά και πιο συγκεκριμένα της οικονομίας μιας περιοχής και στην προκειμένη περίπτωση στην ανάπτυξη της πόλης της Πάτρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- Π. Λύτρας (2001) θρησκευτικός τουρισμός, μια κοινωνικο-ψυχολογική προσέγγιση, Αθήνα
- Π. Μοίρα-Μυλωνοπούλου (2000) τουριστική γεωγραφία, Αθήνα
- Β. Ρούπας (1997) τουριστική γεωγραφία Ελλάδας, Αθήνα
- Μ. Σφακιανάκης (2000) εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα
- Ι. Φάρσαρη, Μ. Σωτηριάδης, εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού

ΑΡΘΡΑ-ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Π. Μοίρα (2003) Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα, κοινωνιολογική προσέγγιση, Τεύχος 1 σελ. 87-102
- Π. Μοίρα (2013), Από το προσκύνημα στον θρησκευτικό-πολιτισμικό τουρισμό, περιοδικό
- Σ. Πολύζος (2002) Ανάλυση παραγόντων επιρροής και εμπειρική διερεύνηση των εσωτερικών τουριστικών ροών στην Ελλάδα, Τεύχος 18-19, σελ. 87-108
- Μ. Πολυχρονοπούλου (2008) Τουρισμός, η ζήτηση του τουρισμού στην Ελλάδα, σελ. 19-22
- Τουρισμός και οικονομία (1999) τεύχος 240

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ

<https://el.wikipedia.org/wiki/Πάτρα>

<http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2012/IoannouEvgenia/attached-document-1337582326-772867-3439/Ioannou2012.pdf>

<http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2008/TserotaGeorgia/attached-document/tserota.pdf>

http://www.patrasport.gr/cms/?page_id=96

http://www.religiousgreece.gr/peloponnese/-/asset_publisher/J4zsS00H1Az5/content/acha-1

<http://okeanis.lib.puas.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3986/Πτυχιακή%20ΦΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ%20ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.pdf?sequence=7>

<https://magazine.trivago.gr/246-odigos-thriskeftikos-tourismos-mnimeia-mones-monastiria-ekklisies-ellada/>

http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/tourism/b_mavridou.pdf

<http://ikee.lib.auth.gr/record/129163/files/GRI-2012-8620.pdf>